Dr. Bazilije Pandžić

Marijan Lišnjić makarski biskup (1609—1686)

Posljednji franjevac biskup makarske biskupije bio je fra Marijan Lišnjić[1]). Njegovo djelovanje pada u teško doba borba između Turaka i kršćana XVII stoljeća, za vrijeme takozvanog kandijskog rata (1645—1669) i bečkog rata (1683—1699). U tim ratnim prilikama turske vlasti bile su osjetljive na svaki sumnjivi pokret kršćana, pa je i sam Lišnjić kao makarski biskup od njih mnogo pretrpio. Njegovo vrijeme biskupovanja jest prelazno vrijeme u povijesti makarske biskupije. Iza spomenutih tursko-kršćanskih ratova jedan dio makarske biskupije ostao je pod kršćanskom upravom, pa se on mogao razvijati po uzoru drugih biskupija u kršćanskom svijetu[2]). Naprotiv dio koji je ostao pod Turcima samo neko vrijeme je bio u sastavu makarske biskupije; god. 1735. postao je dio bosanskog apostolskog vikarijata[3]).

I — DJETINJSTVO I ODGOJ

Fra Marijan Lišnjić rodio se 14. svibnja 1609. u okolici Imotskog, vjerojatno u Gorici. Kršten je u goričkoj crkvi sv. Stjepana 23. svibnja iste godine. Kao mladić ušao je u samostan sv. Franje u Imotskom, da se pripravi za redovničko zvanje. Ondje je, nakon propisane godine novicijata, 23. veljače 1630. položio jednostavne redovničke zavjete. Iza tih redovničkih zavjeta izgleda da je prešao u samostan Zaostrog, jer je

---

[1]) K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine (Analecta croatica christiana** vol. III), Zagreb 1972, 71—75.

[2]) Ibidem, 22—27.

[3]) M. V. BATINIĆ, **Djelovanje Franjevaca u Bosni i Hercegovini** III, Zagreb 1887, 48—52; S. ZLATOVIĆ, **Franovci države Presvet. Otkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji**, Zagreb 1888, 242—247; J. JELENIĆ, **Kultura i bosanski franjevci** I, Sarajevo 1912, 138—141; D. MANDIĆ, **Franjevačka Bosna**, Rim 1968, 220—223.

ondje god. 1634. zaređen za svećenika. Kao mlad svećenik otišao je u Italiju na nauke. Filozofiju je pohađao na poznatom učilištu sv. Franje u toskanskom gradu Luki (Lucca), a teologiju je završio u samostanu sv. Anđela u Milanu. Na naukama u Italiji ostao je 8 godina[4]).

II — DJELOVANJE U BOSANSKOJ FRANJEVAČKOJ PROVINCIJI

Nakon završenih nauka u Italiji Lišnjić se vratio u svoju franjevačku provinciju, da se stavi na raspolaganje starješinstvu. Izgleda, da je prva njegova služba u Bosni bila služba odgojitelja novaka u Fojnici. Tu je službu obavljao nekoliko godina, a onda je premješten u Zaostrog. I tu je bio odgojiteljem novaka nekoliko godina[5]).

God. 1659. bosanska franjevačka provincija poslala je fra Marijana u Rim i Napulj, da unovči žito, koje je španjolski kralj davao u Napulju bosanskim franjevcima kao dar[6]). Ovaj put u Italiju duboko se zasjekao u njegovu dušu i bio je presudan za čitavo njegovo kasnije djelovanje.

U Napulju je bosanska franjevačka provincija imala svoga povjerenika svjetovnjaka. Fra Marijan je imao podići žito i predati ga povjereniku, da ga unovči i novac pošalje u Bosnu. Već dulje godina dužnost povjerenika za bosanske franjevce obavljao je u Napulju Pavao Rusko (Ruschi). On je imao zbog te svoje službe dosta prijatelja među bosanskim franjevcima. Došavši u Napulj fra Marijan je iz nekih razloga promjenio povjerenika. Za novog povjerenika imenovao je Antu Marnara, isto tako Dubrovčanina. Rusko je shvatio ovu promjenu kao uvredu, pa je na sve strane pisao protiv fra Marijana. Posebno je nastojao uvjeriti svoje prijatelje u Bosni, da je fra Marijan napravio tu promjenu povjerenika, da bi s novcem mogao raspolagati po svojoj volji. Rusko se obratio i na Generala franjevačkog reda, koji je naložio fra Marijanu, da opozove promjenu. Ali fra Marijan nije poslušao ni Generala, nego je zatražio posredovanje Propagande, koja je odredila, da Marnara ostane povjerenik u Napulju za bosanske franjevce[7]).

Kad je predao novac Anti Marnara, da ga preko Dubrovnika prebaci u Bosnu, fra Marijan je mislio, da je završio posao radi kojega je došao

[4]) Njegov kratki životopis poslala je 12. rujna 1663. u Rim uprava bosanske franjevačke provincije, kada se radilo o njegovu imenovanju za biskupa. Nalazi se u tajnom vatikanskom arhivu: AV (Archivum Secretum Vaticanum), **Processus Consistoriales** 65, f. 466rv.

[5]) Ibidem.

[6]) Tajnik Propagande ovako opisuje 28. srpnja 1668. napuljskom nunciju povijest toga žita: »Sono più anni che la Maestà Cattolica, per sua somma pietà. concede a i Minori Osservanti delle provincie di Albania, Bulgaria e Bosna alcune portioni di tratta di grano nel regno di Napoli, acciò col ritratto di esse quei religiosi, che si trovano sotto il dominio del Turco e perciò con poche o niune limosine, potessero provedere almeno al bisogno che hanno di vestiario. Onde, per godere gl'effetti di così gran benefitio, è stata solita ciascheduna delle dette provincie di mandare a tempi determinati uno de i loro a Napoli, che ne procuri ili denaro... (AP — Archivum S. C. de Propaganda Fide, — **Lettere** 47, f. 103r).

[7]) AP, SOCG (Scritture originali riferite nelle congregazioni generali) 305, f. 110ro + 113r.

u Napulj, pa se zaputio na povratak kući. U Rimu je našao sofijskog nadbiskupa fra Petra Bogdana Bakšića i fra Serafina Prijana, kustoda bugarske franjevačke kustodije, koji je došao u Rim, da bi bugarskoj franjevačkoj kustodiji izradio naslov i prava redovničke provincije[8]). Ova dva ugledna Bugarina preporučila su fra Marijana tajniku Propagande Mariju Alberici[9]) koji je nekoliko puta primio fra Marijana i s njim razgovarao o prilikama u Bosni, u trebinjskoj biskupiji i Lici. Za ličnost fra Marijana Lišnjića posebno su zanimljive vijesti dane o trebinjskoj biskupiji. One su vrlo približne, neodređene i netočne.

Trebinjski biskup Sabin Florianus poslao je 10. rujna 1659. izvještaj o svojoj biskupiji Kongregaciji Koncila. Ova Kongregacija, nakon što je 28. siječnja 1660. ispitala gornji izvještaj, poslala ga je na uvid Kongregaciji Propagande[10]). Kad je Sabin saznao, da je Kongregacija Koncila poslala Propagandi njegov izvještaj, smatrao je potrebnim, da se i sam javi Propagandi i da i njoj pošalje izvještaj o svojoj biskupiji. To je učinio 22. svibnja 1660. Dok u izvještaju na Kongregaciju Koncila spominje dvije župe u trebinjskoj biskupiji, ali nijednoj ne spominje imena, u ovom izvještaju na Propagandu poimenice spominje župu Gradac, a ime druge župe ne spominje[11]).

Tajnik Alberici htio je nešto pobliže znati o nekim stvarima u spomenutim izvještajima, pa je zovnuo fra Marijana, da mu ih rastumači. Iako je fra Marijan poznavao opće prilike katolika pod Turcima, pobliže nije poznavao trebinjsku biskupiju. Ali to nije htio priznati Tajniku Propagande, nego mu je odgovorio otprilike, što je u stvari bilo netočno.

Sabin je napisao, da su u trebinjskoj biskupiji dvije župe, a samo je jednoj dao njezino ime, Gradac. Zapitao je fra Marijana, kako se zove druga župa, a on je odgovorio, da se zove Trebinje, premda se ona stvarno zvala Popovo. Tajnik Alberici na rubu izvještaja napisao je fra Marijanov odgovor[12]).

U svom izvještaju Sabin kaže, da u trebinjskoj biskupiji osim spomenute dvije župe ima jedna misija u brdima, 4 dana daleko od Dubrovnika. Za ovu misiju prije je Propaganda davala 60 škuda godišnje misionaru. Ali su se ovi tužili, da je to malo, pa nisu htjeli nastaviti. Sabin ne spominje ime one misije. Fra Marijan je rekao Albericiju da se ona zove Konavlje[13]), a stvarno se ona misija zvala Zurovići[14]).

[8]) Cfr. **Annales Minorum** an. 1662 n. XXV (vol. XXXI, Romae 1956, 80—81.

[9]) Mario Alberici, Alberizzi, bio je tajnik Propagande 1657—1664. Kasnije je bio tajnik Kongregacije za biskupe redovnike (1664—1671), god. 1671. imenovan je nuncijem u Beču. Postao je kardinal 1675 i umro u Rimu 29. rujna 1680. R. RITZLER — P. SEFRIN, **Hierarchia catholica** V, Patavii 1952, 9, 284; **Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum**, vol. I/1, Rom-Freiburg — Wien 1971, 260.

[10]) AP, **Vienna** 5, f. 173r—174r.

[11]) Ibidem, f. 175r—176r.

[12]) Ibidem, f. 175r.

[13]) »... si chiama ili paese Coneglia« (Ibidem, f. 175r).

[14]) Misija Zurovići ili Žurovići sastojala se god. 1640. od sela Orah, Berojevići, Slavogostići, Kalađurđevići i Grepci. Cfr. B. PANDŽIĆ, **De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi**, Romae 1959, 52.

Na temelju fra Marijanovih obavijesti Tajnik Propagande Alberici upotpunio je svoj izvještaj o trebinjskoj biskupiji, kojega je čitao na generalnoj sjednici Propagande 27. srpnja 1660.[15])

Istom prigodom fra Marijan je dao svoje mišljenje o prilikama u Lici. O njima je pisao Propagandi ninski biskup u rujnu 1659. kada je predložio da Propaganda pošalje onamo misionare. On je već tada bio predložio četiri misionara, koji bi se mogli poslati. Kongregacija je odmah odobrila, da se dvojica od predloženih pošalju[16]).

Razgovarajući s fra Marijanom o prilikama katolika pod turskom vlašću, tajnik Alberici se sjetio svoje prepiske s ninskim biskupom o Lici, pa je htio čuti i njegovo mišljenje. Fra Marijan je kazao ono što je znao. Prema njemu Lika je 5 dana hoda iznad Zadra. Napučena je pretežno pravoslavnim žiteljstvom, ali ima i katolika, koji traže svećenika. Za to je predložio fra Grgu iz Dervente, koji je rodom iz Like.

I o ovom razgovoru tajnik Alberici izvjestio je u Kongregaciji 27. srpnja 1660. Tom prigodom Kongregacija je bila mišljenja, da bi fra Marijan na povratku kući trebao posjetiti Liku i o njoj izvjestiti Propagandu. Uz to neka odmah, čim se vrati u Bosnu, pošalje u Liku fra Grgu iz Dervente. Osim toga trebao bi posjetiti i trebinjsku biskupiju i o njoj izvjestiti[17]).

O ovim odredbama Propagande tajnik Alberici izvjestio je pismeno fra Marijana 19. kolovoza iste godine. Savjetovano mu je, da to izvede razborito, kako se ne bi saznalo, da mu je naređeno, nego da više izgleda, da to čini na svoju ruku[18]).

III — BOSANSKI BISKUP

Malo iza spomenutog razgovora s tajnikom Propagande, fra Marijan se zaputio u Bosnu. U listopadu god. 1660. nalazio se u Ljubljani. Odande se mislio zaputiti u Liku. Ali kako je tada u Lici harala kuga, morao je odustati od namjeravanog puta[19]).

Fra Marijan je bio na putu prema Bosni, kad se pronijela vijest, da je 14. rujna 1660. umro tadanji bosanski biskup fra Marijan Maravić. Lišnjić je u Ljubljani saznao tu vijest, odakle je pisao tajniku Propagande moleći ga, da se umrlom biskupu nađe dobar nasljednik[20]).

Čim su na Kongregaciji Propagande čuli za smrt bosanskog biskupa, počeli su tražiti pogodnu osobu za novog biskupa. Tajnik Propagande Alberici, na kojega je Lišnjić ostavio lijep dojam, odmah se odlučio za njega. Preporučio ga je također sofijski nadbiskup Petar Bogdan Bakšić

[15]) AP, **Acta** 29, f. 199r—202r. To je objavio D. MANDIĆ, **Acta franciscana Hercegovinae**, I 163—165.
[16]) AP, SOCG 307, f. 243v.
[17]) D. MANDIĆ, **Acta Franciscana Hercegovinae** I, 165.
[18]) AP, **Lettere** 40, f. 126r—127v.
[19]) AP, SOCG 305, f. 129r.
[20]) **Ibidem.**

i nekadanji Generalni komisar franjevačkog Reda fra Sebastijan iz Gaete[21]). Lišnjića je preporučio i mletački nuncij, premda je njegovo pismo došlo kasno, pa nije utjecalo na već stvorenu odluku[22]).

Nakon što se dobro raspitao, tajnik Alberici predložio je papi Aleksandru VII, da bi imenovao Lišnjića bosanskim biskupom. Papa je na to odmah pristao i naredio tajniku za pisma, da bi što prije napravio breve, kako bi se što prije imenovanje proglasilo[23]).

Tajnik Alberici pismom od 4. prosinca 1660, poslanim preko mletačkog nuncija, izvjestio je Lišnjića, da je predviđen za bosanskog biskupa[24]) Lišnjić se zahvalio tajniku Propagande iz Zagreba 15. prosinca 1660. i upozorio ga, da će uz papinsko imenovanje trebati dobiti i »placet« bečkog cara[25]).

Kako se predviđalo, bečki car se usprotivio fra Marijanovu imenovanju. On je smatrao, da njemu pripada to imenovanje, pa je 29. siječnja 1661. imenovao bosanskim biskupom tadanjeg beogradskog biskupa fra Matu Benlića[26]).

Fra Marijanovu imenovanje za bosanskog biskupa usprotivilo se i starješinstvo bosanske franjevačke provincije. Glavni razlog bio je, što novac, kojega je Marijan imao u Napolju podignuti i prebaciti u Bosnu, još nije dolazio. Pronijela se također vijest, da je fra Marijan u Italiji tražio biskupsku čast, a malo se brinuo poslom, radi kojega ga je provincija poslala. Bosanski provincijal fra Franjo Ogramić pisao je 30. ožujka 1661. Propagandi, da bi spremila u Bosnu fra Marijana, kako bi položio račun o milostinji, koju je u Napulju podigao. U isto vrijeme i provincijal je u ime provincije predložio, da se za novoga bosanskog biskupa imenuje beogradski biskup fra Mate Benlić[27]).

Lišnjić, kad je čuo za raspoloženje u Bosni, po svoj prilici onamo nije ni išao, premda je otputovao iz Rima, da se vrati u Bosnu, ili ju je možda odmah napustio, čim je onamo stigao i saznao prilike. Svakako početkom 1661. nalazimo ga opet u Veneciji. Odande je pisao Tajniku Propagande, da bi mu isposlovao kod starješine Reda dozvolu za dolazak u Rim. Tajnik Propagande pisao je 17. ožujka 1661. Vikaru Reda, da bi poslao fra Marijanu dozvolu, jer ga u Rimu treba Propaganda[28]).

Fra Marijan je možda htio u Rimu očekivati, šta će biti s njegovim imenovanjem za bosanskog biskupa. Ali vjerojatno on se vratio u Rim, da vidi šta je bilo s novcem, kojega je predao Marnari. Iako je Marnara svjedočio, da je fra Marijan sav novac njemu dao, u Bosni se i dalje mislilo, da ga je fra Marijan potrošio, da bi dobio biskupsku čast[29]).

Fra Marijanov položaj bio je pogoršan zbog tadanjeg stanja u bosanskoj provinciji. Stjecajem prilika upravo u to vrijeme bosanska provin-

[21]) AP, **Lettere** 40, f. 130v—131r.

[22]) AP, SOCG 305, f .122r. Zanimljivo je, da mletački nuncij zove Lišnjića »Padre Mariano Avellani da Imotta«, tj. prevodi njegovo prezime na talijanski jezik služeći se riječju »avellano« (lješnik).

[23]) AP. **Lettere** 40, f. 130v—131r.

[24]) Ibidem, f. 131v—132r.

[25]) AP, SOCG 305, f. 127r.

[26]) Cfr. M. PREMROU, **Serie dei Vicarii Apostolici di Bosna ed Erzegovina**, u **Archivum Franciscanum Historicum**, XXI (1928), 354 n. 2.

[27]) AP, SOCG, f. 174r.

[28]) AP, **Lettere** 40, f. 147r.

[29]) AP, SOCG 305, f. 202rv.

cija bila je osjetljivo podijeljena zbog skorog kapitula provincije. Na zadnjem kapitulu bio je izabran provincijalom Franjo Ogramić, rodom iznad Save. Njegovom upravom nisu bili zadovoljni fratri iz prave Bosne, pa su se spremali da na slijedećem kapitulu izaberu za provincijala jednoga pravog Bošnjaka. Tu namjeru tadanje starješinstvo provincije, posebno provincijal fra Franjo Ogramić, htjelo je spriječiti. Osim samostana iznad Save pridobilo je samostane iz Posavine (Tuzla, Gradovrh i Modriča), Visoko i primorske samostane (Zaostrog, Živogošće, Makarska i Šibenik). Uz to je htjelo držati kapitul iznad Save, u Velikoj, ali to turske vlasti nisu dozvolile. Stoga je provincijal Ogramić tražio, da novo starješinstvo bosanske provincije imenuje Papa.

U tu izbornu borbu umiješao se fra Marijan Lišnjić. On je pristupio stranci, koja je bila protiv tadanjeg provincijala. Pače, uvjerio je Kongregaciju Propagande, da imenuje predsjednikom kapitula u Bosni kustosa bugarske kustodije fra Serafina Prijina, koji se tada nalazio u Rimu radi svojih poslova.

Fra Serafin je imenovan predsjednikom kapitula u Bosni 3. listopada 1661. On je sazvao kapitul u Fojnici. Na kapitul su došli svi izbornici. Prijin s Bošnjacima predlagao je za provincijala fra Franju Miletića iz Banje Luke, a provincijal Ogramić sa svojim pristašama predlagao je fra Ivana Živkovića iz Drniša. Kad je Ogramić vidio, da će njegov kandidat izgubiti, napustio je kapitul zajedno sa svojim pristašama, a Prijin je nastavio kapitul i izabrao novo starješinstvo. Novi provincijal bio je fra Franjo Miletić. Izabran je 15. siječnja 1662.[30])

Nekako u isto vrijeme, dok se obdržavao gornji kapitul, vizitator provincije fra Martin iz Broda dobije nalog iz Rima od Vikara Reda Sebastijana iz Napulja, da drži kapitul. Nalog je bio potpisan 6. prosinca 1661. Očito, Vikar Reda nije se sjećao Propagandine odluke, ako mu je ona bila saopćena[31]).

Kad je vizitator čuo od provincijala Ogramića šta se dogodilo u Fojnici i vidio, da je nalog poslan njemu oko 2 mjeseca kasniji, nego imenovanje Prijina, sazove kapitul za 19. veljače 1662. u Velikoj i na njemu izabere novo starješinstvo. Za provincijala je izabran fra Ivan Živković iz Drniša[32]).

Tako su u Bosni bila dva starješinstva. Budući pak da je fra Ivan Živković uviđao, da je u slabijem položaju nego njegov protivnik, poslao je u Rim kustosa fra Jozu Vitanovića i visočkog gvardijana Juru Skontrića, da bi isposlovali potvrdu drugog kapitula. Uzalud su ova dva izaslanika svim žarom dokazivala zakonitost svoga kapitula. Na prijedlog Propagande papa Aleksandar VII posebnim pismom, koje počinje **Militantis Ecclesiae,** potvrdio je 5. srpnja 1662. upravu izabranu na prvom kapitulu, a drugi je kapitul proglasio nevaljanim[33]).

Ova dva izaslanika iz Bosne žestoko su napala fra Marijana Lišnjića, koji se tada nalazio u Rimu, i optužili ga, da je potrošio novac, kojega

[30]) **Annales Minorum** n. XXVII (XXXI 80—81).

[31]) AP, SC (Scritture riferite nei congressi) **Bosna** 1, f. 385 r; D. MANDIĆ, **Franjevačka Bosna,** 194.

[32]) **Annales Minorum** 1662 n. XXVIII (XXXI, 81); D. MANDIĆ, **Franjevačka Bosna,** 194.

[33]) **Annales Minorum** 1662 n. XXIX (XXXI, 82).

je na račun provincije digao u Napulju. Njihova optužba bila je toliko uvjerljiva, da su fra Marijana stavili u zatvor, u kojem je ostao oko 6 mjeseci. Na temelju te optužbe bio je podvrgnut redovitom sudskom procesu, ali sud ga je konačno proglasio nevinim god. 1634.[34])

IV — MAKARSKI BISKUP

Iako je Propaganda predložila Papi imenovanje fra Marijana Lišnjića za bosanskog biskupa i taj prijedlog Papa odobrio, zbog protivljenja carskog dvora nije izgledalo, da će se to imenovanje ostvariti[35]). Zatvor, u kojem je Lišnjić preko 6 mjeseci nevin proboravio, ostale neprilike, koje su ga već nekoliko godina pratile, pobudile su u Propagandi, posebno u njezinom Tajniku, izvjesno sažaljenje, pa su odlučili dati mu drugu biskupiju. Kako je tada bila ispražnjena makarska biskupija[36]), Propaganda je odlučila dati je fra Marijanu.

a) Imenovanje i susret s biskupijom

Kad je Propaganda, nakon što je sud proglasio fra Marijana nevinim[37]) odlučila imenovati ga makarskim biskupom, 18. srpnja 1663. pitala je franjevačkog Generala, da li on ima što protiv toga imenovanja[38]). Nakon Generalova povoljnog odgovora, započeo je tok za njegovo ponovno imenovanje za biskupa. Običajni proces proveo je 26. siječnja 1664. kard. Decije Azzolini. Ispitan je Simeon Gaudenti, nadpop sv. Jeronima u Rimu, i fra Mijo Radnić, član bosanske franjevačke provincije, vjerojatno još student u Rimu[39]). Imenovan je za makarskog biskupa u tajnom konsistoriju 11. veljače 1664.[40]).

Lišnjić se vratio u Rim prije imenovanja za biskupa. Po svoj prilici bio je otišao u provinciju, pa ga je 10. studenog 1663. Propaganda pozvala u Rim[41]).

Imenovan biskupom, posvećen je u Rimu. Odmah je zatražio biskupske ovlasti, popudbinu za povratak kući i biskupsko odijelo za crkvene obrede. O toj njegovoj molbi raspravljala je Propaganda 10. ožujka 1664.

[34]) U veljači 1663, kaže da je u zatvoru već 6 mjeseci (AP, SOCG 305, f. 281rv). Kad je proglašen nevinim, optužbe odmah nisu prestale (AP, **Lettere** 40, f. 276rv).

[35]) Običajni proces za njegovo imenovanje proveden je 30. prosinca 1661. Ispitani su u tom procesu fra Ivan Živković iz Drniša, član bosanske franjevačke provincije, i Franjo Faber, svećenik skradinske biskupije (AV, **Processus Datariae** 39, f. 299r—301v).

[36]) Ne znamo točno, kada je ispražnjena makarska biskupija odnosno kada je umro Petar Kačić. Po svoj prilici to je bilo početkom 1661. To zaključujemo iz činjenice, da je Propaganda 12. srpnja 1661. raspravljala o jednom prijedlogu makarskih građana, da se fra Marijana Lišnjića imenuje novim makarskim biskupom (D. MANDIĆ, **Acta Franciscana Hercegovinae** I, 168 n. 169).

[37]) AP, **Lettere** 40, f. 274v—275r.

[38]) Ibidem.

[39]) AV, **Processus consistoriales** 65, f. 461r—471r.

[40]) D. MANDIĆ, **Acta Franciscana Hercegovinae** I, 175 n. 176.

[41]) AP, **Lettere**, 40, f. 296r.

U pogledu biskupskog odijela određeno je, da bi fra Marijan uzeo odijelo svoga predšasnika, jer ga je Propaganda pred koju godinu dobro snabdjela[42]). Ta odluka pismeno mu je saopćena 29. ožujka iste godine[43]).

Kad je završio u Rimu sve poslove, zaputio se prema svojoj biskupiji. To je moglo biti negdje u drugoj polovici 1664.[44])

Makarska biskupija bila je tada većim dijelom pod turskom vlašću, a samo manji dio, oko Makarske, tzv. Krajina, od 1646—1671. i iza 1684. došao je pod mletačku vlast. Budući da je u krajevima pod Mlecima ostalo malo stanovništva, Lišnjića djelovanje odvijalo se pretežno pod turskom vlašću.

Djelovanje katoličkog svećenstva u turskom carstvu u njegovo vrijeme bilo je višemanje pravno određeno. Ali primjena tih pravnih propisa mnogo je ovisila o mjestima i prilikama, u kojima je katoličko svećenstvo djelovalo, a posebno o osobama, koje su spomenute pravne odredbe primjenjivale[45]).

U stvari, Lišnjić je morao novčano platiti, da bi mogao u svojoj biskupiji djelovati. To plaćanje imalo je dvostruk oblik. Najprije je morao platiti bosanskom paši ili carigradskim vlastima za dozvolu, da može u svojoj biskupiji djelovati, a onda je morao davati darove mjesnim turskim upravnicima, da ga ne bi smetali u djelovanju.

Kad je došao iz Rima kao mladi biskup, iako je posjetio samo 12 sela, platio je za vezirovu dozvolu 84 španjolska reala, a 37 ih je potrošio u darove, koje je podijelio uglednijim turskim predstavnicima u pojedinim mjestima[46]).

Pravno sigurniji bio je položaj župnika, posebno franjevaca, u biskupiji. I oni su imali zahvaliti novcu mogućnost svoga djelovanja. Samo se način plaćanja tijekom vremena bio ustalio, pa su franjevački gvardijani plaćali redovito i tako zaštićivali svoje djelovanje i djelovanje svojih župnika[47]).

Ali i franjevački župnici morali su posebno plaćati mjesnim vlastima u pojedinim prilikama. To je bilo u prvom redu prigodom većih svetkovina (Božića, Velikog Petka, Uskrsa, Sv. Petra, Velike i Male Gospe)[48]).

Lišnjić je našao svoju biskupiju potpuno razrušenu. Pred tadanji kandijski rat ona je imala 15.000 duša, a Lišnjić ih je našao 5.000. Veliki

---

[42]) AP, **Acta** 33, f. 38v n. 6; D. MANDIĆ, **Acta Franciscana Hercegovinae** I, 176 n. 177. Propaganda je naredila 16. prosinca 1658. mletačkom nunciju, da opskrbi Fra Petra Kačića biskupskim misnim odijelom i posuđem (AP, **Lettere** 40, f. 30v—31r).

[43]) AP, **Lettere** 40, f. 331rv.

[44]) Obavio je krizmu u Zaostrogu 28. listopada 1664. (K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva**, 91).

[45]) Ibidem, 189—231.

[46]) AP, **Acta** 35, f. 51r. Lišnjić ovdje računa u španjolskom novcu, kako se naučio u Napulju.

[47]) K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva**, 192—214.

[48]) »...Nelle sudette feste è necessario che parocho faccia spesa per li presenti soliti farsi a Turchi per libertà del culto divini« (AP, SC **Albania** 1: f. 336rv).

dio stanovništva pred nekoliko godina prebjegao je na otoke Brač i Hvar[49]) i ondje se još nalazio, da izbjegne turske progone[50]).

Kršćani makarske biskupije, koji su ostali na svojim ognjištima, imali su posebne neprilike od tzv. uskoka, koje tadanji dokumenti obično nazivaju hajducima. Oni su bili kršćanske izbjeglice ispred Turaka, koje su Mlečani organizirali kao neredovite čete i slali ih na područje pod Turcima, da ubijaju, pljačkaju, pale i uznemiruju turske posade. U tim svojim napadajima hajduci nisu štedjeli ni kršćane, prema kojima su uglavnom jednako postupali kao i prema Turcima; pače, katkada su ih hvatali i prodavali u roblje kao da su Turci. Lišnjić u svom prvom izvještaju predlaže Propagandi, da bi se naredilo nadbiskupima Zadra i Splita te biskupima Trogira i Šibenika, da bi oni u svojim biskupijama zabranili odriješivati one, koji se ovim poslom bave[51]).

b) **Biskupski program**

Putujući iz Rima u svoju biskupiju, Lišnjić je nosio u duši duboko usječene događaje posljednjih godina, kada je na tužbu vlastite redovničke braće morao ići u zatvor i na sudu dokazivati svoju nekrivnju. Uspomena na te događaje pratila ga čitav život i pokazivala se u njegovom djelovanju. Bez sumnje pod dojmom tih događaja izradio je svoj biskupski program: u svom pastoralnom radu radije se oslonuti na svjetovne svećenike nego na franjevce.

Da bi mogao ostvariti taj svoj program, morao je imati svjetovne svećenike. Stoga je već u Rimu tražio od Propagande, da bi mu ona u svojim kolegijima odgojila dovoljno svećenika, kako bi im mogao predati pastvu u biskupiji, koju su dotada imali pretežno franjevci. Kao razlog za tu svoju potražnju navodi činjenicu, da franjevci kao redovnici slušaju starješinu, a ne biskupa[52]).

Propaganda nije ništa odgovorila na ovu molbu. Ali ona je već prije odgajala makarske svećenike. Biskupija je imala pravo na jedno mjesto u loretskom kolegiju. Po svoj prilici u prvom redu u onom kolegiju odgajali su se svjetovni svećenici župnici makarske biskupije, koji su odavna držali tri župe: Podgora, Zagvozd i Brela[53]).

Došavši u biskupiju, Lišnjić je u njoj našao samo dva svjetovna svećenika, obojica u Podgori, kod kojih se on nastanio u početku, a 4 svećenika biskupije bila su izvan biskupije[54]). Očito, s ovim osobljem nije mogao ni započeti svoj naum. Tim više, što su tri župe, koje su od starine pripadale svjetovnom svećenstvu, bile nepopunjene.

[49]) To je bilo god. 1646. A Fra Petar Kačić i god. 1658. spominje napad bosanskog vezira na njegovu biskupiju i traži pomoć. Propaganda mu je 1. srpnja 1658. izrazila žaljenje nad štetom od toga napada i izjavila se u nemogućnosti, da mu pošalje pomoć (AP, **Lettere** 40, f. 17v—18r).

[50]) AP, **Acta** 35, f. 50r.

[51]) AP, **Acta** 34, f. 107v—109v n. 19; **Acta** 35, f. 51v.

[52]) »... perchè li religiosi postivi per necessità alla cura dell'anime obediscano al loro spueriore e non al vescovo« (AP, SOCG 305, f. 39r; Ibidem f. 45r.

[53]) K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva**, 141—142.

[54]) Njegovi predšasnici većinom su stanovali u franjevačkim samostanima. On se mislio nastaniti u makarskom samostanu, ali mu nisu mogli primiti tajnka i slugu, pa se smjesto kod župnika u Podgori (AP, **Acta** 35, f. 51r; SOCG 436, f. 486r.

U prvom svom izvještaju biskupije predložio je drugi način rješenja svoga pitanja. Naime, mislio je, da bi trebalo u Makarskoj osnovati školu, u kojoj bi se mogli odgajati svećenici glagoljaši. A to bi i za Propagandu značilo smanjiti troškove za odgoj svećenika makarske biskupije[55]).

On je bio svjestan, da sama škola ne bi značila veliki napredak u odgoju svjetovnih svećenika. Računao je s činjenicom, da franjevci na području njegove biskupije imaju 4 samostana. Svaki od tih samostana imao je školu, u kojoj su se odgajali pripravnici za franjevački red. Budući da su te škole stare i franjevci poznati u narodu, znao je, da neće imati veliki izbor zvanja za svjetovne svećenike. Stoga je predlagao Kongregaciji, da bi se samostanima u Makarskoj, Zaostrogu i Živogošću zabranilo primati novake za franjevački red bez odobrenja Propagande, koje bi ona dala na temelju njegova mišljenja o tomu. Ovi, naime, samostani primaju mnoge novake, pa nema mjesta za svjetovno svećenstvo. Osim toga, ako bi neki mladić i htio stupiti u svjetovne svećenike, po Lišnjiću, oni ga nagovore, da stupi u franjevački Red[56]).

Uz to ne bi trebalo dozvoliti mladićima, koji se odgoje u Propagandinim kolegijima, da stupe kasnije u redovnike, jer se tako gubi jedna sila za svjetovno svećenstvo. Iskustvo je pokazalo, da upravo takvi, kad postanu fratri, najviše se protive biskupu. Ako bi se pak komu dala dozvola, trebalo bi je dati uz uvjet, da ne mogu postati starješine[57]).

O ovom izvještaju biskupa Lišnjića Propaganda je raspravljala 8. veljače 1666. Od njegovih prijedloga uzela je u obzir samo osnutak škole u Makarskoj. Za učitelja, koji će podučavati u toj školi, već tada odredila je dati 25 škuda godišnje[58]).

c) Škola u Makarskoj

Pismom od 27. ožujka 1666. Tajnik Propagande javio je biskupu Lišnjiću, da odobrava njegov naum o uspostavi škole u Makarskoj i da je voljna dati učitelju te škole 25 škuda godišnje[59]). Tri dana kasnije, 31. ožujka, Tajnik predlaže za učitelja Stjepana Sigetovića[60]), koji je učio kao pitomac makarske biskupije u Loretu[61]). Očito, biskup Lišnjić nije ništa javio u Rim, da li je započeo sa školom, jer Tajnik Propagande 14. svibnja 1667. za učitelja, ako ga nije već našao, predlaže Petra Božanovića, svećenika splitske biskupije, koji se upravo vraćao kući nakon završenih nauka[62]).

Ali nijedan od ovih predloženih učitelja nije htio doći u Makarsku, da nastupi predloženu učiteljsku dužnost, jer im je izgledala godišnja

[55]) AP, **Acta** 35, f. 51r.
[56]) Ibidem, f. 51v—52r.
[57]) Ibidem, f. 51r.
[58]) Ibidem, f. 52v.
[59]) AP, **Lettere** 47, f. 215rv.
[60]) Propaganda ga zove Xighesio (AP, **Lettere** 47, f. 215r), a u popisu đaka kolegija u Loretu njegovo je prezime Sigetović (AP, SOCG 372, f. 36r). Jurišić ga zove Čikeš (**Katolička crkva**, 172).
[61]) AP, **Lettere** 47 f. 216rv.
[62]) Ibidem, f. 229v.

plaća previše malena. Sigetović je radije istu dužnost obavljao u Jelsi na Hvaru[63]). A Božanović je već prije tražio, da naslijedi kao misionar u Vranjicu i Kamenu svoga strica Ivana, koji je umro u listopadu 1664.[64]).

Da ne bi propala zamisao o osnutku škole, kad učitelji predloženi od Propagande nisu htjeli primiti dužnost, biskup Lišnjić se obratio franjevcima, da bi oni tu dužnost preuzeli. To su oni i učinili, pa je škola započela radom 27. siječnja 1668. Prvi učitelj bio je fra Pavao Silobad iz Zagvozda. On je tri godine vodio školu. Naslijedio ga je fra Petar Vuković. Kad je godine 1672. Lišnjić bio u Rimu, dao je izvještaj o školi i zatražio obećanih 25 škuda godišnje, koji dotad nisu bili isplaćivani[65]). Kako se radilo o franjevcima učiteljima, Propaganda se obratila na Generala Reda, koji je odgovorio 15. prosinca 1672, da fratrima učiteljima ne treba ništa platiti za rad u školi[66]). Kasnije nemamo spomena o ovoj školi[67]).

d) Pastoralno djelovanje

Lišnjić je bio zagrijan pastoralni radnik, marljivo je pohađao mjesta svoje biskupije i u njima obavljao svoje biskupske dužnosti. Iako je živio u teškim i nemirnim prilikama, u određeno vrijeme znao je dobiti dozvolu od turskih vlasti, da bi mogao pohoditi svoje vjernike i među njima duže se zadržati[68]). Osobno je bio čovjek pokore i uzorna života[69]).

---

[63]) AP, **Acta** 35, f. 211r n. 54.
[64]) AP, SOCG 307, f. 173r.
[65]) AP, SOCG 306, f. 516r.
[66]) AP, SOCG 438, f. 135rv.
[67]) K. Jurišić, **Katolička crkpa,** 172—173. Možda je prestala s djelovanjem, kada je njezin učitelj fra Petar Vuković 7. kolovoza 1672. imenovan tajnikom provincije (D. MANDIĆ), **Franjevačka Bosna** 199).
[68]) O tim svojim pohodima, ukoliko nam je poznato, poslao je Propagandi tri izvještaja. Prvi je iz god. 1665, ali nije nam sačuvan u originalu, nego samo njegov opširan sadržaj, što je pročitan u generalnoj kongregaciji Propagande 8. veljače 1666. (AP, **Acta** 35, f. 50v—52r n. 50). Drugi je predao god. 1672. Lišnjić lično, a možda je u Rimu i sastavljen (AP, SOCG 436, f. 472r—522v). Treći njegov izvještaj napisan je u Omišu 21. veljače 1684, a ima samo jednu stranicu (AP, SOCG 490, f. 492r). — Među izvještajima makarske biskupije predanim prigodom posjeta »ad limina«, koji se čuvaju u tajnom vatikanskom arhivu, ne nalazi se nijedan izvještaj Lišnjića.
[69]) Franjo Ricciardi, agent Propagande u Dubrovniku, piše 20. svibnja 1671. o njemu: »Mons. di Macarscha fa un mese si ritrovava a Ragusa per medicarsi: un prelato esemplare e di vita santa. Questi nost(r)i signori, mentre è stato al audienza, com'è solito, hanno hauti particolar gusto di veder un così vecchio esemplare; à lasciato memoria della sua persona. È povero, non ha nè casa nè dove abitare. La casa a Macharscha, che fu del Mons. Pas(s)ato et un altra casa del detto vescovato a Ielsa, li hanno venduti per reali 550; et è stata venduta da Don Giovanni Cachich da Macarsca, havendo lui fatto testamento falso assieme con certo Bevilaqua« (AP, SOCG 435, f. 250 rv). Slično se o njemu izražava 4. svibnja 1684. Fra Mijo Radnić, tadanji vizitator bosanske provincije: »di tuto questo popolo (più di 50.000 anime) è diocesano il Monsig. Fra Mariano, veohio et impotente, di ottanta anni, creatura di felice memoria Alessandro VII, fatto vescovo dopo molti travagli e longa prigionia in Roma, sofferta innocentemente per callunie, prelato veramente di santa vita, ma impotente afatto dall'età, podagra et altri mali. Il medesimo è amministratore di Scardona, per la quale amministrazione fra lui et altri prelati di Dalmatia sono continove contese (AP, SC **Bosna** 3, f. 335v).

1. *Upravna podjela biskupije i biskupski izvještaji*

Od obnove makarske biskupije do kandijskog rata duhovna pastva u njoj bila je dosta ustaljena. Ako izuzmemo tri župe svjetovnog klera i župe duvanjske biskupije, za koje se brinuo samostan u Rami, svu pastvu u biskupiji držala su četiri franjevačka samostana: Makarska, Živogošće, Zaostrog i Imotski. Svaki od ovih samostana imao je svoje župe i za njih se brinuo[70]).

Kandijski rat (1645—1669) prouzročio je promjenu u biskupiji i na ovom području. Tri primorska samostana tj. Makarska, Živogošće i Zaostrog bila su zapaljena u lipnju god. 1647, a također i njihove primorske župe. Mnogo je svijeta prebjeglo na bliže otoke ili zarobljeno[71]). Samostani Zaostrog i Živogošće, koji su imali župe u zaleđu, iza brda, nisu se za njih mogli više brinuti, pa ih je zamijenio imotski samostan, a ponešto i samostan Kreševo[72]).

O stanju svoje biskupije, koliko znamo, Lišnjić je poslao Propagandi tri izvještaja[73]). Ali od tih izvještaja samo onaj predan god. 1672. nešto je iscrpniji i određeniji, pa nam jedino on može služiti, da ustanovimo broj župa u biskupiji. Budući pak da on u ovom izvještaju ne spominje župe svjetovnog svećenstva, u nabrajanju župa imamo u vidu prijašnje stanje i brojimo ih po samostanima, premda Lišnjić nije to učinio, nego je opisao župe redom bez obzira na samostane.

Iza obnove makarske biskupije samostanu u **Makarskoj** pripadale su tri župe: Primorje (sela oko Makarske), Vrhdol (iza Biokova) i Cetina, koja je imala obično dva župnika[74]).

Lišnjić u svojim izvještajima ne nabraja makarske župe. Pače, god. 1672. ne spominje župu Vrhdol. Naprotiv u izvještaju iz god. 1684. kaže, da župa Vrhdol ima dvije crkve, sv. Ivana i sv. Mihajla[75]).

Samostan u Makarskoj izgorio je u lipnju god. 1647. Ali crkva nije mogla izgorjeti, jer je bila posvođena[76]). Prema jednoj vijesti iz 1678. makarski samostan bio je nenastanjen oko 15 godina[77]). U vrijeme Lišnjićeve vizite bilo je u njemu 6 redovnika. S njima se on nije mogao nasta-

[70]) Cfr. K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva**, 137—143.

[71]) »Quae omnia (tres conventus) Turcarum manus diruit ac succendit una cum aliis decem ecclesiis parochialibus eorundem pagorum« S. KOVAČIĆ, **Najstariji izvještaji o stanju makarske biskupije u tajnom vatikanskom arhivu** (1626—1658), Split 1975, 50.

[72]) U istom izvještaju Petar Kačić kaže, da imotski samostan nesmetano vrši duhovnu pastvu u čitavoj makarskoj biskupiji pod Turcima: »Extat tamen adhuc quartum eiusdem Ordinis fratrum coenobium sub titulo divi Francisci in provincia quae Imota nomen habet situm, aquarum vallo circumdatum, in quod plurimi Turcarum nobiliores e vicinis locis prae timore cum familiis confugere, cuius beneficii gratia fratres illi, de praedictis Turcis benemeriti, per totam dioecesim animarum curam libere exercent, omni timore deposito, quocumque volunt permeantes« (Ibidem, 50—51, gdje je posljednja riječ **permeantes** krivo štampana **permanentes**).

[73]) Cfr. nota 68.

[74]) K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva**, 139.

[75]) AP, SOCG 490, f. 492r.

[76]) AP, SOCG 436, f. 486r.

[77]) AP, SC **Bosna** 3, f. 122r—123r.

niti, jer nisu imali mjesta za njegova tajnika, kapelana i poslužnika. Stoga je predlagao Propagndi, da digne fratre iz samostana i dadne ga njemu, da bi u njemu mogao stanovati[78]).

Župa Cetina bila je razdijeljena na dvije župe. Jedna je bila s lijeve strane rijeke Cetine a druga s desne[79]). Za ove župe brinuo se samostan u Makarskoj sve do pred kandijski rat. Tada su počeli ondje djelovati fratri iz samostana Rame, jer, kako izgleda, oni iz Makarske radi teških prilika nisu mogli onamo ići. Ondje je našao ramske franjevce Marijan Lišnjić, kad je došao u biskupiju. Tako je ostalo čitavo vrijeme kandijskog rata. Lišnjić, kad nije mogao dokazati, da je ramski samostan u makarskoj biskupiji, htio je istisnuti ramske franjevce iz cetinske župe[80]), ali mu nije uspjelo. Po svoj prilici radi toga on kaže u svom izvještaju iz god. 1672, da cetinsku župu ramski franjevci drže silom[81]).

Župu Vrhdol Lišnjić u izvještaju god. 1672. uopće ne spominje. Možda tada nije bila uopće popunjena.

Samostan u **Živogošću** god. 1626. imao je tri župe:

Primorje (za obližnja mjesta oko samostana), Broćno i Blato[82]). Te tri župe držao je do kandijskog rata.

U lipnju god. 1647. Turci su zapalili samostan[83]). Redovnici iz samostana prešli na otok Hvar u mjesto Sućuraj[84]). Kao što u ostala dva primorska samostana, Makarskoj i Zaostrogu, tako je i u Živogošću ostao jedan ili dva franjevca, da se brinu za samostan i svijet oko njega[85]).

Bilo bi naravno pomisliti, da je tada ostao i po jedan franjevac u župama Broćno i Blato. Ali ako su tada i ostali, oni su ubrzo odande nestali. Na području tih dviju župa Lišnjić, prema izvještaju iz god. 1672, nije našao nijednoga franjevca iz Živogošća; duhovnu pastvu obavljali su franjevci iz imotskog samostana, a jedan je bio iz samostana Kreševo.

Naprotiv, područje onih dviju župa Broćno i Blato razdijeljeno je na 4 župe: Broćno, Mostar, Raška Gora i Rasno.

Lišnjić u spomenutom izvještaju nabraja slijedeća sela u župi Broćno: Hamzići, Buhovo, Zvirovići, Tepčići, Jasenice i Blato[86]).

Zanimljivo je, da Lišnjić u broćansku župu ubraja i Blato. Poznato je, da je dotada bila jedna župa, različita od Broćna, nazivala se upravo po tom mjestu Blato. Prema tome, u to vrijeme broćanska župa bila se protegnula na dio stare župe Blato, koju Lišnjić uopće ne spominje.

---

[78]) AP, SOCG 436, f. 486r.
[79]) AP, SC **Bosna** 3, f. 122r—123r.
[80]) AP, SC **Albania** 1, f. 336r.
[81]) AP, SOCG 436, f. 503r.
[82]) S. KOVAČIĆ, **Najstariji izvještaji**, 32.
[83]) Fra Mijo Bogetić, provincijal bosanske franjevačke provincije, piše 6. srpnja 1647. da je samostan u Živogošću zapaljen prošlih dana »giorni passati« (AP, SOCG 176, f. 273rv).
[84]) K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva**, 108.
[85]) »... con loro pericolo, salvandosi con una barchetta, quando sentono rumore« (AP, **Acta** 27, f. 143v n. 15).
[86]) Izvještaj o župi Broćno nalazi se u: AP, SOCG 436, f. 494r—497v.

Prema spomenutom izvještaju iz god. 1672. na području broćanske župe bile su dvije crkve: jedna je bila posvećena sv. Stjepanu i nalazila se kod Čerina, a druga je bila u Blatu, sv. Marije. Lišnjić je našao u župi dva franjevca: fra Petra iz Imotskog i fra Franju iz Kreševa[87]).

Lišnjić spominje i župu Mostar, koja je imala 45 kuća. Njezin župnik bio je fra Luka Vuknić iz imotskog samostana. U samom gradu nije se smjela govoriti misa. Tu su kršćani bili uvijek uznemirivani od Turaka. Biskup je krizmao izvan grada 560 osoba, a svega ih je bilo oko 800. Dok je govorio misu, došlo je 25 Turaka i odveli ga u zatvor. Spasila ga rodbina i kršćani[88]).

U svom izvještaju Lišnjić malo poduže opisuje Mostar. Veli, da se on prije zvao Tvrđava na Neretvi, a kasnije Mostar. To je veliki trgovački grad i sijelo je najviših sudišta. Sultan ga je proglasio trećim gradom, iza Carigrada i Soluna; on vrlo cijeni njegove građane, pa iz njega izabire sebi ratne savjetnike i za Carigrad jednog vezira[89]).

Ispod planine Čabulje, s lijeve strane rijeke Lištice bila je župa Raška Gora. Obuhvaćala je nekoliko malih sela kao Polog, Crnač, Britvica i Raška Gora, a sezala je sve do rijeke Neretve.

Lišnjić je vizitirao ovu župu god. 1667. Nikada prije biskup je nije vizitirao. Pače, svijet i nije znao šta je biskup. Župa je imala oko 1560 duša, a biskup ih je krizmao oko 1.000. U njoj je našao župnika fra Ivana Lalića, iz imotskog samostana. Premda je imao 81 godinu, kršćani su ga voljeli. Bio je također u dobrim odnosima s muslimanima, jer im je znao dati po koji dar.

Župa nije imala ni crkve ni kuće za župnika. Prije su u njoj bile dvije crkvice: u Mostarskom Gracu sv. Ivana Krstitelja i u Crnču sv. Jure, međusobno udaljene tri milje. Obje su sada srušene[90]).

Koliko nam je poznato u ovom Lišnjića izvještaju od god. 1672. prvi put se spominje župa Rasno[91]). U prijašnjim popisima župa makarske biskupije ova se župa ne spominje. Ali ako pogledamo prostor, na koji se ova župa proteže, vidimo, da je ona na području stare župe Blato. Prostire se, naime, između Kočerina i Ljubuškog, a dopire do Lištice[92]). Osim toga, izričito kaže, da je ondje vršio duhovnu pastvu svećenik iz Živogošća, a znamo, da su Živogošću pripadale župe Broćno i Blato[93]).

U ovoj župi Lišnjić je našao samo 10 kuća. Bila je sva razrušena. Gospodar ovog područja, velik neprijatelj kršćana, prisilio ih je da bježe. Budući da nije imala župnika, imenovao je za dušobrižnika fra Miju Runovića iz imotskog samostana[94]).

---

[87]) Ibidem, f. 494r. Lišnjić u Broćnu spominje i jednog popa glagoljaša, Miju Grbavca iz Dobrog Sela, kojega je on redio za svećenika i poslao u rodno selo, da stanuje u očinskoj kući i djeluje u okolnim mjestima. Ali njegovu djelovanju se usprotivio mjesni župnik franjevac. Tek nakon dvije godine biskup je dobio dozvolu od Turaka, da Grbavac mogne govoriti misu u rodnoj kući (Ibidem, f. 494v—495r).

[88]) Ibidem, f. 498r—499v.

[89]) Ibidem, f. 498r.

[90]) Ibidem, f. 500r—501r.

[91]) Ibidem, f. 495v—496v.

[92]) Ibidem, f. 496 r.

[93]) Cfr. S. KOVAČIĆ, **Najstariji izvještaji**, 32, 41, 44.

[94]) AP, SOCG 436, f. 496r.

Iza obnove makarske biskupije samostan u **Zaostrogu** brinuo se za četiri župe: Primorje, Čitluk (Gabela), Zajezerje i Ljubuški[95]). Od te četiri župe u Lišnjića izvještaju napravljene su samo dvije: Čitluk je na području prijašnjih župa Čitluka i Primorja, a Veljaci obuhvaćaju područje starih župa Veljaka i Zajezerja.

Župu Čitluk ili Gabelu Lišnjić je vizitirao god. 1668. i 1670. Krizmao je u njoj 2.290 osoba[96]).

U samoj Gabeli, kroz koju prolazi Neretva, našao je 50 kuća, a u okolici oko 100 kuća.

U župi je bilo nekoliko crkava. U samom mjestu Gabela bila je crkva sv. Stjepana, gotovo srušena, jer joj je krov bio pao, premda su zidovi bili nauzgor. Pet milja daleko od Gabele nalazila se crkva sv. Vida i Modesta, ali ne kaže, u kojem je mjestu bila. Po svoj prilici ona se nalazila u Vidonjima, gdje se spominje crkva sv. Vida[97]). Tri milje od te crkve bila je crkva Rođenja Bl. D. Marije. Ne kaže, u kojem je mjestu ta crkva, ali bez sumnje misli na onu u Dobranjima[98]).

Prema Lišnjića izvještaju granice župe Gabela, pa prema tome i granice makarske biskupije, prelaze preko Neretve. Međutim trebinjski biskupi u isto vrijeme smatraju, da trebinjska biskupija seže do Neretve[99]).

Lišnjić je našao u Gabeli župnika fra Stjepana iz Zaostroga. Prije njega bio je ondje župnikom kroz 20 godina fra Grgo Bukovčić[100]).

U svim popisima Lišnjićevih predšasnika pod zaostroškim samostanom spominje se župa Primorje, koja je obuhvaćala primorska mjesta blizu Zaostroga. Lišnjić ne spominje izričito tu župu, ali na kraju izvještaja o Gabeli spominje neka mjesta iz blizine Zaostroga, pa izgleda, da se za ta mjesta brinuo župnik Gabele. Ta mjesta su Baćina, Lapčan, Podaca i Drvenik.

U Baćini je bila crkva sv. Luke, a 2 milje udaljena od nje crkva sv. Roka. U Lapčanu spominje crkvu sv. Mihajla i, u blizini, crkvu sv. Margarete. Za Podacu i Drvenik služila je crkva sv. Jure[101]).

Između tvrđava Vrgorac i Ljubuški nalazila se jedna župa. Ona je susjedna župi Gabela, a kroz nju prolazi Trebižat. Lišnjić ne kaže ime te župe, ali očito to je župa, koja se naziva Veljaci ili Ljubuški[102]).

---

[95]) S. KOVAČIĆ, **Najstariji izvještaji**, 41. Zanimljivo je, da se u ovom izvještaju Čitluk (Gabela) naziva »Citchech«, a Zajezerje »Zauzere«. Izvještaj je predao Kongregaciji Splićanin Franjo Manola, kanonik sv. Jeronima u Rimu, i pisan je njegovom rukom. Očito, Manola je radi nekog razloga prepisao izvještaj, kojega je dobio od Bartola Kačića, i pri prijepisu napravio pogreške, možda ne poznavajući točan naziv mjesta. Ali još je zanimljivije, da je on mjesto Zagvozd pročitao »Zagreb« (Ibidem, 42).

[96]) Izvještaj o župi Gabela nalazi se u: AP, SOCG 436, f. 492r—493r.

[97]) B. PANDŽIĆ, **De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi**, 111. Kasnije se ondje spominje crkva: Glavosijek sv. Ivana.

[98]) Cfr. Ibidem, f. 111, 122.

[99]) Bartol Kačić i Dominik Andrijaš složili su se god. 1630, da istočna granica makarske biskupije ide rijekom Neretvom (D. MANDIĆ, **Acta franciscana Hercegovinae** I, 102 n. 88).

[100]) Na njega se tuži Lišnjić, da je potrošio 40 škuda, koji su pripadali crkvi. A kad je umro, došle njegove starješine i odnijele sve stvari, koje su njemu pripadale (AP, SOCG 436, f. 488v).

[101]) Ibidem, f. 490r.

[102]) Ibidem, f. 492r—493r.

Ova župa, koja pripada samostanu u Zaostrogu, od početka kandijskog rata nije imala svoga župnika. Lišnjić je imenovao župnikom fra Marka Kežića, koji je tada imao 35 godina.

Župnik nije imao stalnog prebivališta, nego je išao od mjesta do mjesta služeći se pomičnim oltarom.

Na području ove župe, prema Lišnjiću, bio je samostan augustinaca, srušen pred 200 godina. Samostanski zaštitnik bilo je Rođenje Bl. Djevice Marije.

U Veljacima je bila srušena crkva sv. Ivana. Isto tako bila je srušena crkva sv. Stjepana kod Vrgorca.

Lišnjić je ovu župu pohodio dva puta, možda kad i Gabelu. Da bi to mogao učiniti, dao je turskim činovnicima prvi put 8 škuda, a drugi put 5 i po.

U župi je bilo oko 3.000 duša, a krizmao ih je 1.450.

Samostan u **Imotskom** brinuo se za župe imotske kotline. Početkom XVII stoljeća obično se nabrajaju 4 župe ovoga samostana: Podbila, Sovići, Drinovci i Kamenmost[103]). Jedina crkva u ovim župama bila je god. 1626. goričke crkva sv. Stjepana, koju su fratri popravili. Tri kapele u tim župama bile su tada u ruševini[104]). Goričku crkvu opskrbio je biskup Bartol Kačić potrebnim pokućstvom i ruhom, pa su se ondje običavali skupljati vjernici svih onih župa[105]).

Lišnjić od župa imotskog samostana spominje samo Goricu (Sovići). U njoj se tada misa govorila samo dva ili tri puta godišnje. Turci su bili sabljama sasjekli sve slike u njoj, a onda je zapalili[106]). Dakle, bila je gotovo u ruševini i ona. Biskup je imenovao za nju župnika.

Prema tomu, imotski samostan za vrijeme kandijskog rata izgubio je svoje stare župe. Radi čestih turskih i hajdučkih okršaja ondje narod je drugdje pobjegao, a ono što je ostalo nije bilo u stanju izdržavati župnika[107]).

U međuvremenu fratri imotskog samostana prešli su na župe koje su pripadale Živogošću: Broćno, Mostar, Rasno i Raška Gora.

Područje stare duvanjske biskupije služeno je iz **ramskog** samostana. Bartol Kačić kaže god. 1626, da ramski samostan pripada zapravo duvanjskoj biskupiji, ali on se brine za one župe, jer mu ih je preporučio administrator bosanske biskupije[108]).

Ramski samostan brinuo se za 4 župe: dvije u Duvnu, jednu u Livnu i jednu u samoj Rami oko samostana[109]). B. Kačić naziva god. 1636. duvanjske župe: Lipa i Brišnik[110]). A u izvještaju iz god. 1640. on uopće ne

[103]) S. KOVAČIĆ, **Najstariji izvještaji**, 33, 44.
[104]) Ibidem, 33.
[105]) Ibidem, 41.
[106]) AP, SOCG 436, f. 496—497r.
[107]) Ibidem, f. 496v.
[108]) S. KOVAČIĆ, **Najstariji izvještaji**, 33. Naprotiv god. 1636. isti Bartol Kačić kaže, da mu je one župe povjerio papa Grgur XV (Ibidem, 42).
[109]) Ibidem, 33, 42.
[110]) Ibidem, 42.

spominje ramskog samostana ni njegovih župa[111]), pa je možda bosanski biskup Toma Mrnavić (1639—1644) sam vršio jurisdikciju nad duvanjskom biskupijom.

Kad je Marijan Lišnjić imenovan makarskim biskupom, duvanjska je biskupija bila popunjena. Tadanji njezin biskup Mihael Jahnn (1658—1665) živio je u Austriji. On je bio došao god. 1659, da se nastani na području svoje biskupije ili u njezinoj blizini, ali tada, zbog ratnih prilika između Venecije i Turske, njegova je biskupija bila opustošena, a svijet se kojekuda razbjegao. Biskup nije gotovo uspijevao naći čovjeka u svojoj biskupiji, pa se vratio u Austriju i umro god. 1665. u Brucku na Muri[112]).

Dvije godine iza njegove smrti rimska Kongregacija de Propaganda Fide odlučila je 10. siječnja, da ubuduće ne imenuje posebnog biskupa za duvanjsku biskupiju, nego da brigu za nju povjeri kojemu bližem biskupu[113]). Malo kasnije, 20. siječnja 1667, ista Kongregacija pisala je makarskom biskupu fra Marijanu Lišnjiću, da mu uz odobrenje Svetog Oca povjerava upravu duvanjske biskupije[114]).

Ali Lišnjić je mislio, da ono što Propaganda naziva duvanjskom nije bilo drugo nego dio njegove makarske biskupije. Prema njemu, ona biskupija, na koju misli Propaganda, nije bila u Duvnu, nego između Panonije, Krbavske i Hrvatske, u mjestu Bilaj, gdje je po njegovu mišljenju bio stari grad Dulma ili Delminium[115]).

Duvanjsku biskupiju zvali su i »Rocensis« ili »Rosensis«. Očito, taj je naziv dobila po tvrđavi Rog ili mjestu Roško Polje, koje je bilo najznatnije mjesto u duvanjskom kraju[116]). Lišnjić je pobijao i ovo mišljenje. Prema njemu biskupija »Rocensis« ili »Rosensis« nije bila u duvanjskom kraju, u Roškom polju, nego je kod Kotora u mjestu Risan ili Hercegnovi[117]).

Naprotiv, on je već prije tvrdio, da je crkva sv. Ivana u Roškom Polju bila nekada benediktinska opatija, a da su njezini redovnici živjeli nekoć i u imotskom samostanu sv. Martina uz rijeku Vrliku. U njegovo pak vrijeme obje crkve bile su ruševine[118]).

Teško je reći na temelju čega je biskup Lišnjić stvorio to svoje mišljenje. Po svoj prilici na to, da u Duvnu nije bila biskupija, mogla ga je navesti i činjenica, što u duvanjskom kraju nije ništa nalazio, što

[111]) Ibidem, 43—45.

[112]) D. MANDIĆ, **Duvanjska biskupija od XIV do XVII stoljeća**, Zagreb 1936, 71—74.

[113]) D. MANDIĆ, **Acta Franiscana Hercegovinae** I, 182 n. 183.

[114]) AP, **Lettere**, 47, f. 227r.

[115]) AP, SOCG 436, f. 480v; D. MANDIĆ, **Duvanjska biskupija**, 57—59.

[116]) D. MANDIĆ, **Acta Franciscana Hercegovinae** I, 212.

[117]) Ibidem. Duvanjsku biskupiju god. 1615 splitski nadbiskup naziva »Rossanen seu Domnen (AV, **Concilio Relationes** 1615).

[118]) Na drugom mjestu Lišnjić kaže, da je »la chiesa di Dolma ne tempi passati era abbadia de padri di S. Benedetto, chiamata S. Giovanni, situata sulle falde della montagna detta Zavelim, i religiosi della quale dimoravano nel convento d' Imotta, nominato S. Martino, vicino al fiume detto Varlica, et hoggidi nè dell'uno nè dell'altro appena si vedono vestigie...« (AP, SOCG 305 f. 43r—44r).

bi ga podsjećalo na biskupiju: nije bilo crkve niti je nalazio kakva znaka, da bi tu bila biskupija[119]). Stoga, on je područje duvanjske biskupije držao svojim, jer ga je smatrao dijelom makarske biskupije.

Lišnjić je vizitirao Duvno god. 1670. i 1671.[120]). Prema njemu glavna sela u Duvnu su: Kongora, Lipa, Mandino selo, Oplećani, Županpotok, Mokronoge, Kolo i Stipanići. Duvnom je upravljao hercegovački paša, a spadalo je pod imotskog kadiju. U njemu nije našao nikakva grada ni tvrđave, a ni crkve.

Jedini župnik u Duvnu bio je fra Ivan Ančić[121]). Očito s njim Lišnjić nije bio u dobrim odnosima, pa se tuži na nj, da je napravio kuću kraj kuće bega Kopčića i da je za to potrošio preko 100 škuda milostinje[122]).

Pod župu u Duvnu spada i Roško Polje. Lišnjić je u njemu našao 5 kršćanskih i 7 muslimanskih kuća. Tu je našao srušenu crkvu sv. Ivana[123]).

Pod duvanjsku župu spadala je, prema Lišnjiću, i kapelanija Skoplje. Ona se prostirala selima prema Travniku, Jajcu i Lici, a bila je pod kliškim sandžakatom[124]).

U njoj je bilo malo katolika, a mnogo muslimana i pravoslavnih. Krizmao je oko 250 vjernika, a svega ih je bilo oko 400. Kapelan ove kapelanije bio je fra Jure iz Drežnice, koji nije imao kuće, nego je išao od kuće do kuće i nosio sa sobom pomični oltar. Fra Jure nije došao biskupu, da bi od njega zatražio dozvolu za dijeljenje sakramenata; tvrdio je, da je on sve potrebne dozvole dobio od provincijala i gvardijana. Očito, on je svoju kapelaniju smatrao dijelom bosanske biskupije, pa je potrebne ovlasti dobio od bosanskog provincijala, koji je do god. 1669. upravljao bosanskom biskupijom kao kapitularni vikar[125]).

Pod duvanjsku župu spadali su i čobani po Vitorogu i Čabulji. Oni su dolazili onamo samo preko ljeta, a u zimskim mjesecima išli su prema Primorju. Nisu imali kuća nego su stanovali po kolibama. S njima je našao kapelana fra Andriju iz Ripci[126]).

---

[119]) »In questo vescovato di Duvno non vi è nè città nè fortezza, nè de Turchi nè christiani, nè chiesa, nè fondamento, nè vestigia di essa, nè si sa perche per il presente si nomina vescovato« (AP, SOCG 436, f. 480v).

[120]) Ibidem, f. 480r—482v.

[121]) Ivan Ančić rođen je 11. veljače 1624. u Lipi kod Duvna. U franjevački red stupio je 1643. Zaređen za svećenika god. 1646, otišao je na nauke u Italiju, gdje je ostao do god. 1656, kada je dobio školski naslov lector artium. Vrativši se kući bio je god. 1657. imenovan profesorom u Velikoj, poslije u Našicama, a jedno vrijeme kasnije bio je župnik u Beogradu. Iza toga je bio premješten u Ramu i tu obnašao službu gvardijana. Bavio se pisanjem. Štampao je godine 1662. u Veneciji **Thesaurus perpetuus indulgentiarum Seraphici Ordinis.** Na hrvatskom jeziku objelodanio je u Ankoni tri djela. Umro je u Italiji god. 1685. J. JELENIĆ, **Bio-bibliografija franjevaca Bosne Srebreničke,** Zagreb 1925, 1—5; D. MANDIĆ, **Acta Franciscana Hercegovinae** I, 216—223; S. MARKOVIĆ, **Jezik Ivana Ančića,** Beograd (Srpska Akademija nauka) 1958.

[122]) AP, SOCG 436, f. 480v.

[123]) Ibidem.

[124]) Prema Travniku spominje: Kupres, Ravno, Vukovsko, Varcarev Vakuf, Rumboci, Mihaci, Privor, Progorilica, Crna Planina i Skoplje; prema Jajcu: Horugvica, Prusac, Vitorog, Ključ do Bilaja; prema Lici: Srb, Karaorman, Grahovo, Atlagića Gaj i Glamoč (Ibidem, f. 480v—481v).

[125]) Bosanska biskupija bila je nepopunjena od smrti Marijana Maravića (god. 1660.) do imenovanja Nikole Ogramića (god. 1669). Cfr. **Annales Minorum** an. 1670. n. XXXVIII (XXXI, Romae 1956, 471—472).

[126]) AP, SOCG 436, 481v.

Lišnjić nije vizitirao sela oko ramskog samostana, jer mu je Propaganda to zabranila, premda je on i njih smatrao dijelom makarske biskupije[127]).

2. *Odnos prema franjevcima*

Kad je Lišnjić došao u biskupiju, našao je gotovo sve pastoralno svećenstvo franjevce. Iako to njemu nije bilo nepoznato, ipak ta ga je činjenica, kako izgleda, gotovo kroz čitav život držala u napetosti. Iz svega njegova djelovanja očituje se nastojanje, da bi se pokazao neovisnim o franjevcima. I zbog toga, kad je došao u biskupiju, nije se nastanio u kojem samostanu kao njegovi predšasnici nego se smjestio u Podgori, kod svjetovnog svećenika[128]). Kasnije je stanovao ponajviše kod rodbine u Gorici kod Imotskog[129]).

Taj njegov osjećaj prema franjevcima učinio je, da nije uvijek zauzeo pravo stanovište prema njima i prema njihovim starješinama; posebno u nastojanjima, da bi u svemu očuvao neokrnjenu biskupsku vlast. Ali u tom nije imao na umu povijesni razvoj makarske biskupije, pogotovo onaj u zadnjih 20 godina. Naime, otkako je god. 1646. makarski biskup Petar Kačić digao pobunu protiv Turaka[130]), veći dio makarske biskupije nije vidio biskupa do dolaska Lišnjića. Nije čudo, da su se kroz to vrijeme stvorile neke navike, koje se ne bi stvorile, da je bio prisutan biskup. Kad je došao Lišnjić, nije gledao da razborito, dogovorno, uvjeri franjevce o granicama biskupske vlasti, nego je silom htio zabraniti franjevačkim gvardijanima i provincijalima, da se miješaju u duhovnu pastvu u biskupiji i redovnike župnike u njoj. Odatle nesporazum i razmirice[131]).

Ali većina razmirica, koje je Lišnjić imao s franjevcima, bile su sa samostanom u Rami i njegovim župama. On je bio uvjeren, da su ramske župe makarske biskupije i dosljedno da njihovi župnici moraju biti podložni njemu kao biskupu. Naprotiv, župnici franjevci ramskih župa držali su, da njihove župe pripadaju bosanskoj biskupiji, pa stoga makarski biskup nije imao ništa s njima.

Na početku svoje biskupske službe Lišnjić je htio proširiti svoju vlast na čitavu Bosnu odnosno na bosanski sandžakat. Kako tada nije bio imenovan još bosanski biskup[132]), na području bosanske franjevačke misije bila su dva biskupa: makarski i beogradski. Lišnjić je predlagao, da se čitavo to područje preda na upravu makarskom i beogradskom

[127]) Ibidem, f. 481v—482r. U ovom svom izvještaju Lišnjić dva puta spominje pismo, kojim se služe vjernici njegove biskupije. To je tzv. bosančica, koju on naziva pismom sv. Jeronima, »lettere interpretate da San Girolamo« (Ibidem, f. 492v—500v).

[128]) AP, **Acta** 35, f. 51r.

[129]) Fratri iz Rame tuže se na Lišnjića, što ne stoji u samostanu kao njegovi predšasnici, nego »lasciando il suo vescovato di Macarsca già sei anni incirca fa le cerche e congreghe per tutti questi loghi« (AP, SOCG 435, f. 252r—253r).

[130]) K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva**, 22—23.

[131]) Cfr. AP, SOCG 436, f. 483r—484r.

[132]) Nakon smrti Marijana Maravića, car je prisvajao pravo imenovanja bosanskog biskupa, ali to mu Propaganda nije priznavala, pa se imenovanje otegnulo. Cfr. n. 125.

biskupu. Za sebe je tražio samostane Sutjesku, Fojnicu i Olovo zajedno s njihovim župama[133]). Ali na tu molbu Propaganda nije odgovorila.

Rama je pripadala staroj duvanjskoj biskupiji. Toga je bio svjestan makarski biskup Bartul Kačić, koji je upravljao duvanjskom biskupijom[134]). Kasnije su bosanski biskupi preuzeli upravu duvanjske biskupije. U izvještaju iz god. 1640. Bartul Kačić ne spominje duvanjske biskupije niti ramskog samostana[135]). Znači, da je novoimenovani bosanski biskup Toma Mrnjavić (1639—1644) preuzeo njezinu upravu, pa se on po svoj prilici brinuo i za Ramu. Ali Marijan Maravić, koji je god. 1645. imenovan duvanjskim biskupom, a god. 1647. premješten za bosanskog biskupa zadržavši neko vrijeme upravu duvanjske biskupije[136]), smatrao je, da Rama pripada bosanskoj biskupiji[137]).

Lišnjić je smatrao, naprotiv, da Rama pripada makarskoj biskupiji. Glavni mu je dokaz, što je Rama u kliškom sandžakatu, odnosno izvan bosanskog sandžakata[138]). Znajući pak za mišljenje bosanskih biskupa, Lišnjić se htio osigurati ugledom Propagande. Stoga je već god. 1665. tražio, da bi mu Propaganda dala dozvolu, da bi u ramskoj crkvi mogao posvetiti sv. ulje i obavljati druge biskupske obrede, kao što su to činili njegovi predšasnici, budući da bosanski biskup tvrdi, da je Rama pod njegovom jurisdikcijom. Propaganda je tu molbu ispitala 8. svibnja 1665. i dala mu neodređen odgovor dozvoljavajući mu posvetiti sv. ulje na području onih biskupija, koje nemadu svoga biskupa[139]).

U međuvremenu Propaganda je pitala beogradskog biskupa Matiju Benlića (1651—1674), u čijoj je biskupiji Rama. On je odgovorio, da Rama ne može biti nikako u makarskoj biskupiji; ako nije u bosanskoj, kako je Propaganda priznala god. 1650, onda pripada duvanjskoj biskupiji[140]).

Budući da je Lišnjić ponovno tražio, da bi mu se dozvolilo držati biskupske obrede u ramskoj crkvi, jer ne može na drugom mjestu, Propaganda mu je dozvolila 17. rujna 1669, dok bude potreba[141]).

Došavši u Rim god. 1672. Lišnjić je iznio Propagandi u prvom redu svoje razmirice s ramskim fratrima. Do koje su zategnutosti došli njihovi odnosi vidi se iz toga, što ih je on sa svom uvjerljivošću tužio Propagandi, da mu rade o glavi i da su ga Turci god. 1671. na njihov nagovor zatvorili. Tražio je, da se većina fratara iz ramskog samostana premjesti u samostane iznad Save[142]).

[133]) AP, SOCG 305, f. 41r.

[134]) Bartol Kačić kaže god. 1626. da mu je upravu duvanjske biskupije — u koju ubraja i samostan Ramu — povjerio administrator bosanske biskupije (S. KOVAČIĆ, **Najstariji izvještaji**, 33). Naprotiv u izvještaju iz god. 1636. kaže, da mu je upravu duvanjske biskupije povjerio papa Grgur XV (Ibidem, 42).

[135]) Ibidem, 44.

[136]) D. MANDIĆ, **Duvanjska biskupija**, 62—63.

[137]) God. 1651, 26. listopada, vratio se iz Duvna u Ramu »dove propriamente et inclusive comincia la diocese del vescovato di Bosna« (AP, **Misc. Varie** 20 f. 361rv).

[138]) AP, SOCG 436, f. 482r.

[139]) D. MANDIĆ, **Acta Franciscana Hercegovinae** I, 178 n. 179.

[140]) Ibidem, 181 n. 182.

[141]) Ibidem, 183—184 n. 186.

[142]) AP. SOCG 436, f. 503v—504v; 438, f. 130r; SC **Dalmazia** 1, f. 187r. Propaganda je bila iznenađena tako teškim optužbama, pa je 31. siječnja

Malo iza toga, u posebnom dopisu iznio je sve nesuglasice, koje je imao s franjevcima[143]).

U prvom redu u biskipiji je našao župnike, koje nije imenovao biskup nego franjevački provincijal; pače, franjevci župnici ne priznaju biskupa, neće da ih on ispituje i daje im dozvolu za ispovijedanje, jer oni tvrde, da im sve to može dati provincijal[144]).

Kad se dogodi kakva svađa u kojoj župi, franjevci župnici ne dozvoljavaju, da to riješi biskup, nego tvrde, da to spada na provincijala[145]).

Ako biskup dadne dozvolu kojem redovniku drugog samostana ili drugog reda, da prosi u biskupiji za gradnju koje crkve ili otkup kojeg kršćanina, fratri župnici to zabrane[146]).

Nađe li biskup kakvo selo zapušteno i pošalje u nj kakvog svećenika, franjevci župnici, provincijal i gvardijan protjeraju ga[147]).

Kad umre koji franjevac župnik na župi, provincijal i gvardijan uzmu sve njegove stvari, premda bi to moralo pripadati župi, jer ona pribavlja župniku sve što mu treba[148]).

U drugom jednom dopisu Lišnjić je predložio Propagandi neka pravila, koja je trebalo uzakoniti, da se u makarskoj biskupiji vjerski život propisno odvija. Njegov prijedlog sastojao se od 12 točaka, a tražio je, da ga Kongregacija potvrdi dekretom[149]).

U predloženim točkama neke stvari su izgledale same po sebi razumljive: da župnici moraju dobiti pismenu dozvolu od biskupa za ispovijedanje (1), da moraju biti imenovani od biskupa (2), da provincijali i gvardijani ne mogu imenovati župnike bez pismene biskupove dozvole (3). Dok je u ovim točkama Lišnjić tražio pismenu dozvolu, Propaganda je smatrala dovoljnim samo odobrenje[150]).

Tražio je da mogne mijenjati župnike prema svom nahođenju kako mu bude izgledalo bolje za dobro duša (6). Kongregacija nije udovoljila jednostavno toj njegovoj molbi, nego je tražila, da za to imadne razlog i da prije zatraži mišljenje Kongregacije[151]).

1673. od njega tražila, da svoje optužbe bolje dokaže i opravda (AP, SOCG 438, f. 138r). Uz to je 25. veljače iste godine pisala svom agentu u Dubrovniku Franji Ricciardi, da izvidi istinitost gornjih optužaba. Ricciardi je odgovorio 26. travnja, da je Lišnjić bio zatvoren, što je krstio nekog muslimana, i da je s fratrima ima razmirice radi nekakva žita, a drugo nije mogao doznati (AP, SC **Dalmazia** 1, f. 199r.

[143]) AP, SOCG 436, f. 483r—484r.

[144]) Ibidem, f. 483r.

[145]) Ibidem.

[146]) Ibidem.

[147]) Ibidem.

[148]) Ibidem, f. 483v.

[149]) Ibidem, f. 509rv. Ovaj njegov prijedlog objelodanio je P. ČAPKUN, **De organisatione curae pastoralis franciscanorum apud Croatorum gentem,** Sibenici 1940, 98—100 n. 107.

[150]) »Non posse sine approbatione« (Ibidem, f. 510v).

[151]) »Non posse nisi cum causa et prius consulta S. Congregatione« (Ibidem).

Htio je, da bi svaki župnik došao osobno k njemu na treću nedjelju po Uskrsu uzeti sv. ulje i primiti upute za rad u duhovnoj pastvi (5). Kongregacija je smatrala, da župnici to mogu obaviti i preko drugoga[152])

Prema Lišnjiću redovnički poglavari ne bi smjeli vizitirati župe ovisne o Ordinariju (4). Kongregaciji je bilo jasno, da ne smiju, ako su župnici svjetovni svećenici. Ali nije isto, ako su župnici redovnici, pa je ostavila Tajniku, da on odgovori na to prema svojoj uviđavnosti[153]).

Ako bi nastala kakva razmirica među župnicima, da se oni pod kaznu suspenzije ne smiju obraćati svjetovnom sudu, nego se moraju obratiti biskupu, da on riješi spor. Kongregacija je ostavila Tajniku, da odgovori na ovu točku[154]).

Da župnici dadnu biskupu izvjesni prihod godišnje, kako je to odredio tridentski sabor (8). Kongregacija je mislila, da se u tome treba držati dosadanjeg običaja[155]).

Da redovnici ne traže ništa od vjernika prigodom ispovijedi niti tom prigodom štogod od njih primaju (9). Kongregacija je upozorila na odredbe Kongregacije Koncila u toj stvari[156]).

Ako biskup dadne dozvolu nekomu, da prosi po biskupiji, u tom ga ne smije smetati ni provincijal ni gvardijan ni župnik redovnik (1). U ovom pogledu Kongregacija je upozorila na odredbe kongregacije za biskupe i redovnike[157]).

Redovnici, ako budu prisiljeni od svjetovne vlasti na kakav doprinos, ne smiju tražiti od kršćana, da ih u tom pomognu, nego to moraju platiti od milostinje, koju primaju sa župa (10). Kongregacija nije smatrala potrebnim na ovo odgovoriti[158]).

Svaki župnik, bio on redovnik ili svjetovni svećenik, morao bi doći po biskupa, kad on ide u njegovu župu vršiti obrede, da ne bi na putu imao kakvih neprilika. Isto tako morao bi sudjelovati u troškovima, koje ima biskup, da bi dobio potrebna pisma od vlasti i da bi pribavio darove, koje mora davati, da bi slobodno mogao vršiti obrede (11). Ni na ovo Kongregacija nije smatrala potrebnim odgovriti[159]).

Po svoj prilici Lišnjić nije bio zadovoljan svojim putom u Rim, bar ukoliko se tiče njegova odnosa prema franjevcima. Ali je činjenica, da je kasnije bio pomirljiviji s njima i ne nalazimo u njegovim pismima optužbe protiv njih, koje je prije tako često u Rim slao.

3. *Odnos prema svjetovnom svećenstvu*

Lišnjić, iako franjevac, došao je u biskupiju, u kojoj su franjevci pretežno vodili duhovnu pastvu, s namjerom, da unaprijedi svjetovno svećenstvo i da se na nj u svom djelovanju osloni.

---

[152]) »Sufficere ut mittant« (Ibidem).
[153]) »Ad mentem. Quo vero ad presbyteros non posse« (Ibidem).
[154]) »Ad mentem« (Ibidem).
[155]) »Servatur solitum; pro quo probando deducat sua iura coram Delegato« (Ibidem).
[156]) »Serventur omnino decreta S. C. Concilii« (Ibidem).
[157]) »Serventur decreta S. C. Episcoporum« (Ibidem).
[158]) »Nihil« (Ibidem).
[159]) »Nihil« (Ibidem).

Ali on je u biskupiji našao samo 2 svjetovna svećenika, a druga 4, koja su pripadala biskupiji, djelovala su izvan nje. Svi su oni govorili misu »ilirski« i nisu znali latinski[160]).

Prva njegova briga bila je odgojiti svjetovno svećenstvo. Upravo s tom namjerom osnovao je školu u Makarskoj, koja je radila nekoliko godina, ali ne znamo, da li je koji svećenik izišao iz ove škole.

Osim toga on je pomno nastojao, da ne bi drugi uzeli mjesto u Propagandinim kolegijima, na koje je imala pravo njegova biskupija.

Kao novi biskup, dok još nije bio napustio Rim, u loretski kolegij unišao je 13. lipnja 1664. Stjepan Žarković iz Imotskog. Zauzeo je ispražnjeno mjesto dubrovačke biskupije[161]), jer je mjesto makarske biskupije držao Stjepan Sigetović[162]). Žarković je god. 1672. bio u biskupiji svećenik, jer je tada Lišnjić tražio od Propagande, da ga postavi misionarom u selima Tučepi, Podgora, Drašnice i Igrane[163]). Žarković je bio rodom iz Imotskog[164]), pa već po tom mislimo, da ga je Lišnjić sa sobom doveo ili možda poslao u Rim. God. 1678. bio je generalni vikar biskupa Lišnjića[165]).

Iza Žarkovića mjesto makarske biskupije zauzeo je Petar Deskoveo, a njega je naslijedio god. 1671. Tadija Lišnjić[166]), koji je u kolegiju ostao 6 godina[167]). Napustio je kolegij 28. srpnja 1677, prije vremena, radi bolesti. Imao je tada 23 godine, a bio je primio samo 4 niža reda[168]). Vrativši se u biskupiju postao je svećenik i u njoj djelovao; god. 1688. nalazimo ga u okolici Mostara[169]).

God. 1673. Lišnjić je poslao u kolegij u Fermu Juru Radunovića koji je ondje ostao do 1678. Budući da je napustio kolegij kao subđakon, za svećenika je zaređen kod kuće[170]). Kao mladi svećenik bio je jedno vrijeme kod strica Petra u trebinjskoj župi Dobranje[171]), a kasnije je dobio župu u Jelsi na otoku Hvaru[172]).

Početkom god. 1674. bilo je prazno mjesto Paga u loretskom kolegiju. Na to je mjesto primljen Luka Kordić[173]). On je napustio kolegij god. 1679.[174]). Jedno je vrijeme djelovao u makarskoj biskupiji kao svećenik, a god. 1684. vratio se u Italiju, da postane isusovac. Kao isusovac

[160]) »... li quali tutti dicono messa in illirico per non haver chi gl'insegni la lingua latina« (AP, **Acta** 35, f. 51r).

[161]) AP, SOCG 372, f. 117rv. Njegovo prezime u dokumentima Propagande ima oblik »Sarcovich« i »Zarchovich«, pa će vjerojatno biti Žarković. Prije dolaska u kolegij u Loretu, bio je neko vrijeme u Ljubljani kod Isusovaca. Kolegij u Loretu napustio je radi bolesti 1665, a imao je tada samo četiri niža reda (Ibidem, f. 127r).

[162]) Ibidem, f. 133r.

[163]) AP, SOCG 436, f. 521r.

[164]) Ibidem, f. 487r.

[165]) AP, SC **Bosnia** 3, f. 123r.

[166]) AP, **Collegio di Fermo** 1, f. 36rv.

[167]) AP, **Lettere** 66, f. 54r.

[168]) AP, **Collegio di Loreto** 1, f. 54r.

[169]) AP, SC **Dalmazia** 2, f. 384v.

[170]) AP, **Colegio di Fermo**, Appendix p. 7. Redio ga je dubrovački nadbiskup (AP, SC **Bosna** 3, f. 217rv).

[171]) B. PANDŽIĆ, **De dioecesi Tribuniensi en Mercanensi**, 125—126.

[172]) Cfr, naprijed n. 115.

[173]) AP, **Collegio di Loreto** 1, f. 165r.

[174]) AP, SOCG 473, f. 239r.

bio je u Dubrovniku profesor na Isusovačkom kolegiju i usput se bavio pučkim misijama. God. 1698. obolio je od malarije u Gabeli i od nje umro u Dubrovniku 13. prosinca iste godine[175]).

Na mjesto Tadije Lišnjića početkom god. 1678. otišao je u Loreto Ivan Radunović[176]). Nemamo o njemu drugih vijesti.

God. 1682. primljen je u kolegij u Loretu Pavao Runović, rođen u Podgori 8. siječnja 1665. On je kasnije bio župnik u svom rodnom mjestu[177]).

Nekoliko puta Lišnjić je redio neke svećenike, za koje ne znamo, gdje su se pripravili za svećeničku službu.

God. 1665. redio je Juru Markovića i postavio ga misionarom u Cetini[178]).

Malo kasnije zaredio je Miju Grbavca iz Dobrog Sela. Kad je Lišnjić god. 1668. vizitirao župu Brotnjo, ili možda kad je pisao o toj viziti izvještaj, Grbavac je bio već 2 godine svećenik i imao je 30 godina[179]). Prema tomu bio bi zaređen god. 1666. ili 1668.

Nekako u isto vrijeme zaredio je Petra Radunovića iz Posušja. Bio je rodbinski povezan s biskupom Lišnjićem. God. 1669. bio ga je imenovao za župnika u Rakitnu, ali tomu su se usprotivili ramski franjevci, koji su služili onu župu[180]).

Kasnije ga je htio ugledom Propagande imenovati župnikom, a s njim i Grbavca: molio je Propagandu, da bi ona imenovala Grbavca župnikom u Međugorju i Brotnju, a Petra Radunovića u Rakitnu, Tribistovu i Roškom Polju[181]). Po svoj prilici na ovu molbu Propaganda nije odgovorila.

Ne znamo, šta je bilo kasnije s Mijom Grbavcem. Petra Radunovića nalazimo župnikom u trebinjskoj biskupiji u selu Dobranju[182]).

Lišnjić se nije točno držao propisa pri ređenju svećenika. Za to su nam poznata dva slučaja.

Svršetkom 1676. ili početkom 1677. Lišnjić je redio Stjepana Brašanića (Brassanich) iz hvarske biskupije, bez dozvole njegova biskupa i dao mu sve redove isti dan. Kad je Propaganda za to saznala, pisala je dubrovačkom nadbiskupu 15. veljače 1677, da potajno ispita stvar[183]). Primivši sve vijesti o slučaju, Propaganda je pisala 3. kolovoza 1680. biskupu Lišnjiću, da takvo nešto ubuduće ne čini[184]). Usprkos opomene i zabrane Lišnjić je god. 1682. na isti način redio Stjepana Bubića, splitske nadbiskupije. Redio ga je bez dozvole splitskog nadbiskupa i dao mu je sve više redove isti dan[185]).

---

[175]) **Kršćanska Obitelj**, XXII (1939), 120.
[176]) AP, **Collegio di Loreto** 1, f. 289r.
[177]) AP, **Collegio di Fermo** 1, Appendix p. 13.
[178]) AP, **Acta** 35, f. 50r.
[179]) AP, SOCG 436, f. 494v.
[180]) AP, SOCG 435, f. 252r—253r.
[181]) AP, SC **Dalmazia** 1, f. 185r.
[182]) B. PANDŽIĆ, **De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi**, 122, 125—126.
[183]) AP, **Lettere** 66, f. 16r.
[184]) Ibidem, f. 69rv.
[185]) AP, **Acta** 52, f. 173v—174r n. 16.

Nešto iza smrti Marijana Lišnjića sastalo se u Podgori 10 svjetovnih svećenika. S toga sastanka, predstavljajući se kao svećenici makarske biskupije, 15. ožujka 1688. tražili su od Propagande, da se za novoga makarskog biskupa imenuje svjetovni svećenik[186]). Imena tih svećenika su: Marko Režić, Martin Pivčević, Pavao Runović, Marko[187]) Čaglević, Mate Pipličić, Stjepan Bubić[188]), Petar Stupalović, Jure Nemečić, Nikola Ursić i Petar Vlastelinović.

Od ovih svećenika samo trojicu poznamo iz dokumenata, koji rade o biskupu Lišnjiću. Poznat nam je Stjepan Bubić, kojega je Lišnjić redio, bez dozvole splitskog nadbiskupa[189]). Pavao Runović bio je u kolegiju u Fermu za makarsku biskupiju i župnik u Podgori[190]). Konačno, Marko Čaglević poznat je kao dugogodišnji župnik u Zagvozdu[191]). Ostale svećenike ne susrećemo u životu biskupa Lišnjića, pa su oni po svoj prilici iz onog dijela splitske biskupije, kojeg je makarski biskup svojatao[192])

Ne znamo točno, koliko je Lišnjić odgojio svjetovnih svećenika. Naveli smo one, koje smo susreli u dokumentima. Nije isključeno, da smo kojega pustili iz vida.

Lišnjić je, među ostalim, mislio, da će pomoću svjetovnih svećenika poboljšati duhovnu pastvu u biskupiji. Na to ga je navelo i promatranje stanja u biskupiji, u kojoj je našao tri župe svjetovnih svećenika, dok su ostale bile redovničke.

Svjetovni svećenici imali su u svojim župama kuću, crkvu i sve potrebno za svećeničku službu. Oni su, dakle, stanovali u svojim župama, pa su zbog toga mogli biti lakše na raspolaganju svojih vjernika.

Naprotiv franjevački župnici stanovali su u samostanima, a u župe su odlazili svetkovinama ili u određena vremena. Upravo zbog ovoga načina rada nisu se brinuli, da u župama naprave kuću i crkvu ili, gdje je kuća ili crkva opstojala, da je snabdiju potrebnim stvarima za crkvenu službu: iz samostana bi ponijeli, što bi im za službu u župi trebalo; to su u samostan vraćali, kad bi u župi namjeravani posao završili[193]). Ovaj način djelovanja je nekad bio jedino moguć u onim krajevima, ali u Lišnjićevo doba osjećala su se nova vremena, koja su tražila stalnu prisutnost svećenika u župi. Samo je zanimljivo, da on nije kušao to postići preko svećenstva, koje je pastvu tada vodilo, nego je htio odgojiti novo svećenstvo.

Međutim, treba priznati, da on nije imao ozbiljnog plana za namjeravanu promjenu. Očekivalo bi se, da on izvrši tu promjenu u dogovoru s franjevcima. Ali, koliko izgleda, to nije ni pokušavao, nego je htio izve-

[186]) AP, SC **Dalmazia** 2, 386rv.

[187]) Pismo je pisano bosančicom i prevodilac je pročitao: Tomaso (Ibidem, f. 385v). Međutim, on je krivo pročitao, jer se Čaglević potpisao: Domako (Don Marko).

[188]) Prevodilac je pročitao: Budić, ali je napisano: Bubić.

[189]) Cfr. naprijed n. 130.

[190]) Cfr. naprijed n. 122.

[191]) AP, SC **Bosna** 4, f. 437rv.

[192]) AP, SOCG 436, f. 503 r; K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva, 47**. Nasljednik Lišnjića Nikola Bijanković piše Propagandi 2 listopada 1712: »Nelli primi anni del mio vescovato a Macarsca non si trovava quasi in tutta la diocesi prete o sacerdote, oltre le due ville dai preti governate« (AP, SOCG 585, f. 132r).

[193]) AP, SOCG 436, f. 483v 500v—501r.

sti promjenu donekle potajno. On bi dozvolio svjetovnim svećenicima, da stoje u roditeljskim kućama i naložio im, da u okolici vrše duhovnu pastvu. A kako bi to bilo na području jedne franjevačke župe, koja je imala svoga župnika, nije čudo, da je to bilo razlog nesporazuma s franjevcem župnikom[194]). I sam Lišnjić kasnije je odustao od takvog načina namještanja svjetovnih svećenika.

Možda zbog toga poslije vidimo neke svećenike makarske biskupije, da djeluju u drugim biskupijama. Petar Radunović bio je zaposlen u trebinjskoj biskupiji[195]), a Jure Radunović u hvarskoj[196]).

4. *Odnos prema pravoslavcima*

U svojim dopisima na Propagandu Lišnjić nekoliko puta spominje, da je zbog carigradskog patrijarha bio u zatvoru i u opasnosti da izgubi glavu. To je opširnije opisao u izvještaju o mostarskoj župi, kojeg je dao Propagandi god. 1672.[197]).

To se desilo, kad se nalazio u okolici Mostara. Kad je ondje za vrijeme mise držao krizmu, došlo je 25 Turaka i odvelo ga u zatvor u Mostar. Povod tomu uhićenju bila je optužba carigradskog patrijarha kod turskog suda, da mu Lišnjić ne daje prihode, kako je sultan propisao[198]).

Uistinu, carigradski patrijarha smatran je na turskom dvoru kao predstavnik kršćana. Za tu svoju čast, koja je sa sobom nosila i izvjesnu vlast, priznatu po turskom zakonu, morao je carigradski patrijarha platiti određeni porez u novcu. U plaćanju toga poreza sudjelovali su svi kršćani ovisni o carigradskom patrijarhu, pa tako i pravoslavni ovisni o pećkom patrijarhu. Da bi pravoslavcima bilo manje platiti, često su pećki patrijarhe, kao zamjenici carigradskog patrijarha, dobivali pismene odredbe turskih vlasti, po kojima su predstavnici pećkog patrijarha imali pravo ubirati dohodke i od katolika[199]). Takvu jednu odredbu dobio je pećki patrijarha Maksim i god. 1668.[200]). Prema Lišnjiću tada je katolički biskup morao platiti pećkom patrijarhu 100 škuda godišnje, svaki svećenik 10 škuda, svaki kršćanin jednu »glavinu« (testone), svaka žena jedan julij[201]).

Na sudu Lišnjić se morao braniti i od drugih optužbi: da je krstio 24 muslimana, da je govorio misu u gradu, da je propovjedao s oltara protiv muslimanske vjere.

[194]) Kao primjer možemo uzeti slučaj Mije Grbavca iz Dobrog Sela, kojeg Lišnjić opisuje u izvještaju o župi Broćno (Ibidem, f. 494v—495r).
[195]) Cfr. naprijed n. 182.
[196]) Cfr. naprijed n. 172.
[197]) AP, SOCG 436, f. 498r—499v.
[198]) Ibidem, f. 498v.
[199]) B. PANDŽIĆ, **De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi**, 29—30.
[200]) J. MATASOVIĆ, **Regesta Fojnicensia**, u: **Spomenik Srpske Kraljevske Akademije** LXVII, Beograd 1930, 168 n. 581.
[201]) AP, SOCG 436, f. 498v.

Presuda je bila odgođena na sedmicu dana, a onda zbog bolesti suca na mjesec dana. U međuvremenu rodbina i prijatelji uspjeli su osloboditi Lišnjića iz zatvora novcem, darovima i molbama. Da nije na taj način oslobođen, bio bi osuđen na smrt[202]).

S ovom svojom raspravom pred turskim sudom u Mostaru Lišnjić povezuje smrt carigradskog partrijarha. Veli, da je s njim više puta raspravljao na sudu. Kad je jedanput, dok su oni tako raspravljali, netko zavikao, da treba obojicu kamenovati, ptrijarha je pobjegao i u bijegu »voljom Božjom« pao mrtav[203]).

Bez sumnje Lišnjić je dosta iskrivljeno prikazao događaj. U prvom redu nije se moglo raditi o carigradskom patrijarhu nego o pećkom. Nije poznato, da se Lišnjić sastajao na sudu u Mostaru s pećkim patrijarhom, nego možda prije s kojim njegovim zamjenikom.

Iz drugih izvora poznata nam je jedna slična rasprava pećkog patrijarha Maksima s nekim franjevačkim gvardijanima kao predstavnicima katolika. Očito Lišnjić misli na tu raspravu, koja se vodila u Sarajevu, kad govori o raspravi s carigradskim patrijarhom i njegovoj polukapi odnosno smrti.

Pećki patrijarha Maksim, kao zamjenik carigradskog patrijarha, tužio je god. 1668. neke franjevačke gvardijane i bosanske katolike, da ne priznaju carigradskog patrijarha i da mu ne daju prihode, koje bi morali dati[204]). Na temelju ove optužbe došlo je do sudskog postupka početkom 1669. Prema fojničkoj kronici rasprava je vođena na sudu u Sarajevu 17. ožujka 1669.[205]).

Opis ove rasprave između pećkog patrijarha i franjevaca u Sarajevu poslao je Propagandi u Rim njezin povjerenik u Dubrovniku Franjo Ricciardi. On je o njoj dobio vijesti od bosanskih trgovaca, koji su došli u Dubrovnik 7. svibnja 1669, a svoje pismo poslao je 9. svibnja.

Prema ovom izvještaju došao je pećki vladika u Sarajevo s turskim hatišerifom, kojim mu je priznata vlast nad katolicima. Na temelju toga hatišerifa tražio je da se ne vjenčavaju bez njegove dozvole, te da mu za svako vjenčanje i krštenje moraju dati određeni prilog.

Naravno katolici, predvođeni franjevcima, nisu na to pristali. Stoga ih je vladika optužio kod turskog suda. Turske vlasti dale su do znanja katolicima, da će na sudu dobiti raspravu, ako plate 12.000 reala. Ali budući da je vladika dao više od katolika, oni su morali nadodati gornjoj svoti još 6.000 reala. Tako su dobili raspravu na sudu.

Nakon izrečene presude vladika je napustio sud vrlo žalostan. Sutradan ga je udarila polukap: nije mogao micati jednom rukom i jednom

[202]) Ibidem. Na drugom mjestu Lišnjić kaže, da je bio tada osuđen na smrt: »... quando per detta causa del patriarca fu condotto carcerato nella città di Mostar, ove l'oratore interogato da giudici Turchi s'il loro Maometto era santo e rispondendo di no e che niuno di loro seguendo la sua legge poteva salvarsi, sdegnati li Turchi per tal risposta lo condanorno a morte dalla quale con denari di proprii parenti fu liberato« (AP, SOCG 438, f. 131r).

[203]) AP, SOCG 436 f. 499r.

[204]) J. MATASOVIĆ, **Regesta Fojnicensia**, 168 n. 581.

[205]) **Glasnik Zemaljskog Muzeja**, XXI (1909), 456.

nogom. Da bi vladiku prenijeli iz Sarajeva u Peć, napravili su jednu posebnu nosiljku. Katolici su držali, da je Maksimova polukap kazna Božja[206]).

God. 1675. Lišnjić, pišući Propagandi 15. svibnja, ponovno spominje ovu borbu s »carigradskim« patrijarhom. Neki njegov prijatelj uspio je od sultana dobiti pismo, na temelju kojeg su oslobođeni kršćani iz tamnice, koje je patrijarha dao zatvoriti, a sam patrijarha morao je vratiti porez, kojeg je po selima pobrao[207]).

5. *Borba za Omiš*

Kroz čitavo vrijeme svoje biskupske službe Lišnjić je vodio borbu sa susjednim biskupima za granice svoje biskupije. S bosanskim biskupom i bosanskim franjevcima imao je duge razmirice radi Rame i ramskih župa, jer ih je smatrao dijelom makarske biskupije[208]). Prisvajao je neka mjesta s lijeve strane Neretve, koja su pripadala trebinjskoj biskupiji[209]). Ali na poseban način i posebnom žestinom, dokazivao je, da makarskoj biskupiji pripada Omiš, koji je tada bio pod splitskom biskupijom.

Lišnjić je bio uvjeren, da je Omiš u prošlosti pripadao makarskoj biskupiji; pače, da je prvo sjedište makarskog biskupa bilo u Omišu i da se makarska biskupija zvala »Almisiensis et Macariensis«[210]). Upravo zbog toga, kad je došao u biskupiju kao novi biskup, mislio je, da bi se naselio u Omišu.

---

[206]) »Mi è parso bene notificare all'EE. VV. il suceso tra i frati di Bosna e vescovo del Forno, volgarmente chiamato vescovo di Pechi. Hoggi, che sono 7 del corente, arivorno molti di nostri christiani merchanti, li quali racontano di esser vanuto a Saraglio un tale vescovo di Bulgari sismatici, chiamato vescovo vladicha di Pechi, portando un comandamento o sia hatiscerif del Gran Turco per fare suditi tutti i frati e christiani e sottometergli sotto la sua iurisditione, volendo che i frati siano tenuti a dargli un tanto all'anno, così delli sposalitii come del battesimo, e che non posono fare li sposalitii senza sua licenza; dove è bisognato comparire al divan inanti di cadi e pascia a dire ogni d'uno le sue ragioni, pretendendo deto cadi e pascia dalli frati e christiani dodeci milla reali per dargli a favore. Ma sul ultime, vedendosi superati, è bisognato di dare 6 milla reali per discachiare detto vladicha, come è seguito, pagando parte poveri frati e parte christiani. Niente di meno Iddio ha valuto mostrare che non abbandona mai i sua servi ed è seguito miracolo evidente. Partitosi detto vladicha del divan arivato a casa subito dimani li è caschata una mano et una gamba senza potersi mover; et per andare alla sua residenza è stato necessario fare una certa cosa alla turchescha per potergli portate. E dicono detti merchanti d'aver hauti nove per strada della morte di detto vladicha. Dio a mostrato miracolo, acciò altri non ardisca di andare contro la Chiesa chatolica. Con che fine humilmente inchinandomi e baciando le sac. te purpure, Ragusa li 9 maggio 1669, del EE. VV. humilissimo e dev. mo servitore Francesco Ricciardi (AP, SC **Bosna** 2, f. 18rv).

[207]) AP, SC **Bosna** 3, f. 36rv. Možda se radi o pismu, kojega je dobio Marojica Kaboga (D. MANDIĆ, **Acta Franciscana Hercegovinae** I, 213—215 n. 209; AP, SC **Bosna** 2, 337r—338r).

[208]) Još 21. veljače 1684. traži od Propagande, da zabrani bosanskom biskupu prelaziti na područje Klisa odnosno kliškog sandžakata, u kojem se nalazi Rama (AP, SOCG 490, f. 490rv+499r).

[209]) U izvještaju o Gabeli god. 1672. kaže, da makarskojj biskupiji pripadaju mjesta s lijeve strane Neretve: Tasovci, Počitelj, Lukavac, Dubrave, Buna, Bunica, Blagaj, Stolac, Veležj, Podveležje, Jasenica, Lipete, Sajmište i sva mjesta do Konjica (AP, SOCG 436f. 488v).

[210]) Cfr. AP, SOCG 490, f. 490rv 499r.

Već u svojem prvom izvještaju Lišnjić tvrdi, da njegovoj biskupiji pripada Omiš. Tada nije znao na temelju čega je on došao pod splitsku nadbiskupiju. Nije mogao vjerovati, da ga je mogao predati njegov predšasnik, ali to nije mogao ustanoviti, jer je biskupski arhiv izgorio zajedno sa samostanom, u kojem je njegov predšasnik stanovao. Ali je živo isticao, kako je njemu tada bio potreban Omiš, jer nije imao drugog mjesta, u kojem bi se mogao nastaniti[211]).

Ali u izvještaju iz god. 1672. on zna, kako je Omiš došao pod splitsku nadbiskupiju: po njemu, splitski nadbiskup dao je makarskom biskupu župu Livno u zamjenu za Omiš i okolna sela (Rogoznica, Kučići, Slime, Poljica, Podgrađe, Blato, Nova Sela, Jasenica, Paraći, Radobilja i Grabovac). U ovom izvještaju traži posredovanje Kongregacije, da bi se ta nagodba o zamjeni poništila[212]).

Lišnjić nije riješio pitanje Omiša za vrijeme svoga boravka u Rimu, prigodom kojeg je gornji izvještaj predao, ali kasnije za desetak godina nije ga u svojim pismima spominjao. Tek kad se ponovno našao u velikoj poteškoći za svoje sjedište i stanovanje, opet je zatražio od Propagande, da mu dozvoli stanovati u Omišu, ali i ovaj put uzalud.

To je bilo početkom bečkog rata (1683—1699), kad se bio nastanio u Omišu. Odanle je pisao 21. veljače 1684, da je Omiš bio prvo sijelo makarske biskupije, koja se zvala »Almisiensis« i »Macariensis«, pa je tražio, da bi u njemu mogao stanovati i vršiti biskupske obrede[213]).

I ova njegova molba po svoj prilici ostala je bez odgovora. On se slijedeće godine nalazio u Makarskoj[214]) i ondje ostao do smrti.

e) **Upravitelj skradinske biskupije**

Za vrijeme svoga boravka u Rimu god. 1672. Lišnjić je zatražio od Propagande, da bi mu dala na upravu tada ispražnjenu skradinsku biskupiju navodeći kao razlog, što se neće moći vratiti u makarsku biskupiju, budući da ga je iz nje protjerao bosansko-hercegovački paša[215]). Ta njegova molba uzeta je u pretres 31. siječnja 1673. i odlučeno je, da mu se dadne na upravu skradinska biskupija, ako nije bila već povjerena komu drugom biskupu[216]).

Iako je prema molbi izgledalo, da će on iz Rima ići neposredno u skradinsku biskupiju, to nije učinio. Posredstvom nekoga prijatelja od turskih vlasti dobio je dozvolu, da se može vratiti u makarsku biskupiju. Iza toga je otputovao u Skradin, odakle je 16. svibnja 1675. poslao izvještaj[217]).

Prema njegovu izvještaju Skradin je bio sama ruševina. Srušili su ga Venecijanci za vrijeme kandijskog rata (1645—1669), zapravo god.

[211]) AP, **Acta** 35, f. 50v.
[212]) AP, SOCG 436, f. 503rv.
[213]) AP, SOCG 490, f. 490rv 499r.
[214]) AP, SOCG 501, f. 13rv.
[215]) AP, SOCG 438, f. 127r.
[216]) »Concedatur oratori in administrationem ecclesia Scardonae et Lichae, quatenus alteri non fuerint concesae (Ibidem, f. 129v).
[217]) AP, SC **Bosna** 3, f. 36rv.

1647. Od stare biskupske katedrale vidjeli su se samo tragovi. U gradu su bile samo 4 muslimanske kuće, kojima je bila povjerena dužnost da čuvaju prijelaz preko rijeke[218]).

Po selima, u kojima su uz katolike živjeli pravoslavni i muslimani, crkve su bile srušene. Ondje već 30 godina nije dolazio biskup.

Ali on nije mogao potpuno vizitirati biskupiju, jer nije znao granice biskupije. Stoga je prije drugog svoga pohoda skradinskoj biskupiji, kojega je obavio od 22. travnja do 28. svibnja 1680, iz splitske nadbiskupske kancelarije zatražio popis župa skradinske biskupije. Ni to nije pomoglo, jer je neke župe svojatao Zadar, druge Nin, a treće Šibenik[219]).

Nešto kasnije, 15. siječnja 1682. šibenski biskup Ivan Dominik Callegari optužio je Lišnjića da je, podgovoren od bosanskih franjevaca, oteo neke dijelove šibenske biskupije i dao ih visovačkim franjevcima[220]). Nekako u isto vrijeme pisali su Propagandi građani skradinske biskupije, posebno oni koji su živjeli u Šibeniku, kako je nezgodno, što je skradinska biskupija podložena makarskom biskupu, koji se nalazi daleko, kad bi bilo mnogo bolje i korisnije, da se ona povjeri šibenskom biskupu, koji je udaljen tek 8 milja[221]). Uz to je bosanski kustos fra Mijo Radnić izložio Propagandi potrebu, da se za skradinsku biskupiju, koja je prije obično davana franjevcima, imenuje posebni biskup, jer je Lišnjić, iako brižan za dobro biskupije, star i bolestan[222]).

Ova pisma o skradinskoj biskupiji Propaganda je razmotrila na svojem zasjedanju 15. lipnja 1682. Odlučeno je pisati Lišnjiću, da ne bi zbog njegove bolesti i slabosti stradala pastva vjernika skradinske biskupije[223]). Isti dan su mu pismeno saopćili tu odluku[224]).

---

[218]) »Non c'è oratorio nè capella nè casa alcuna di christiani, sole 4 case di Turchi quali fanno guardia di alcuni tragheti del fiume (Ibidem).

[219]) AP, SC **Dalmazia** 2, f. 210r.

[220]) »Revmus D. Marianus Lisnic, episcopus Machariensis, instructus a Patribus Bosniae, a S.mo D. N. foelicis memoriae papa Clemente X petiit administrationem Scardonensem; qua habita, decipit mentem Suae Sanctitatis sacrae Congregationis, quia sub tali titulo occupat iurisdictionem aliorum episcoporum. Totius mali huius causa sunt Patres Bosnenses, qui volunt, ut in partibus diocesum quae sunt in Turcia alii praeter illos (quod maximum detrimentum illarum animarum est) habeant auctoritatem minimeque volunt agnoscere alios pro superiore praeter Ordinis ministr(os) illius provinciae et episcopum Machariensem« (Ibidem, f. 149rv).

[221]) AP, SOCG 484, f. 265rv.

[222]) »... pastore di non ordinaria applicatione, ma perchè avanzato di settantesimo anno, carico di molte indispositioni e quasi inhabile dalla podagra ...« (Ibidem, f. 266r).

[223]) »Scribatur Episcopo Macarschae, ut provideat super expositis« Acta 52, f. 150r—151r n. 20).

[224]) »Essendo stato rappresentato alla Santità di N. S. e a questa S. C. de Propaganda Fide che V. S. per la sua avvanzata età, poca salute e lontananza della diocesi propria, non possa soccorrere co' gl'agiuti spirituali a popoli di quella di Scardona, e fatto però istanza che questa si dia in amministrazine al Vescovo di Sebenico. Questi em.mi miei signori, che confidano molto nel zelo di V. S., hanno voluto che se le dia questa notitia, affinchè o con la sua propria persona o per mezo d'altri sacerdoti, quando elle non potesse, faccia in maniera che le anime a Lei commesse non patiscano alcun detrimento e col provedere al bisogno loro, si tolga l'occasione a simili ricorsi« (AP, **Lettere** 71, f. 39v—40r).

Lišnjić je tek 21. veljače 1684. potvrdio primitak gornjeg pisma Propagande. Očito radi neprilika u biskupiji nije mogao prije[225]).

Bio je vrlo ožalošćen Propagandinim pismom[226]). Kad mu je ona povjerila biskupiju, veli u svom odgovoru, u njoj je našao samo dva fratra, a u kninskoj biskupiji nije bilo uopće svećenika. On je redio svećenike i postavio ih, gdje je bila potreba. Čudi se, da ga je netko mogao optužiti sada, kada je on vizitirao biskupiju i snabdio je svećenicima, a taj isti nije se sjetio kroz 25 godina javiti Propagandi, da je ona biskupija bila bez ijednog svećenika.

Osim toga pobija razlog, da je skradinska biskupija njemu daleko, kad on može s granice makarske biskupije doći u tri sata na granicu skradinske biskupije[227]).

Propagandu je začudilo ovo pismo biskupa Lišnjića. Ona nije imala namjeru oduzeti mu upravu skradinske biskupije, kako je to Lišnjić shvatio, nego ju je samo htjela preporučiti šibenskom biskupu, da ne bi vjernici one biskupije ostali bez pastve[228]).

Ali očito Propaganda se nije jasno izrazila, kad je i šibenski biskup shvatio, da je on pravi administrator ili upravitelj skradinske biskupije, pa se tako i vladao. Kongregacija mu je pisala 20. listopada 1685, da je on krivo protumačio njezinu volju. Dosljedno, svi njegovi biskupski čini u skradinskoj biskupiji bili su nevaljani, jer za to nije imao potrebne vlasti[229]).

V — POSLJEDNJE GODINE ŽIVOTA

I prije početka velikoga bečkog rata (1683—1699) prilike na području makarske biskupije bile su zategnute. Turci su budno pazili na svaki pokret kršćana, da ne bi nastala kakva pobuna. Prema jednoj potvrdi mletačkog generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju, Jeronima Cornaro, koju je dao biskupu Lišnjiću u Zadru 2. lipnja 1682, došlo je iz Bosne u makarsku biskupiju oko 1.000 turskih vojnika i opljačkalo makarsku biskupiju, a posebno samostan, gdje se makarski biskup Lišnjić nalazio, koji se spasio bijegom i došao u Zadar[230]).

Već te godine Lišnjić se sklonio u Omiš, odakle je u veljači god. 1684. izvjestio Propagandu o krizmi, koju je obavio u svojoj biskupiji[231]). Ujedno je tražio, da bi se makarskoj biskupiji vratio Omiš, jer je tu bilo nekada njezino sijelo[232]).

[225]). AP, SC **Dalmazia** 2, f. 210rv.
[226]) »... queste sono remunerationi delle mie fatiche« (Ibidem, f. 210r).
[227]) Ibidem, f. 210v.
[228]) AP, SOCG, 490, f. 489rv.
[229]) AP, **Lettere** 74, f. 165rv.
[230]) AP, SOCG 490, f. 493r. Vjerojatno se radi o napadaju od 10. svibnja 1682., kada je oko 350 Turaka napalo makarski samostan (K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva**, 230).
[231]) Ibidem, f. 492r.
[232]) Ibidem, f. 490rv 499r.

Budući da Propaganda nije udovoljila njegovoj molbi, preselio se u Makarsku, koja je od 13. siječnja 1684. došla pod mletačku vlast. U ožujku god. 1685. pisao je Propagandi iz Makarske[233]).

Po svoj prilici više nije napuštao Makarsku. Njegovo zdravstveno stanje bilo je slabo[234]). Njegova rodbina, koja ga je prije zdušno pomagala, izumrla je od kuge. Vojnici su na sve strane plijenili i palili. Iako je uvijek bio siromašan, tada je ostao bez ičega, pa mu je Propaganda 16. srpnja 1685. obećala poslati 50 škuda, da bi olakšala njegovo siromaštvo[235]).

U međuvremenu njegove su sile još više slabile i naviještavale konac života. Umro je u makarskom samostanu 3. ožujka 1686.[236]). Pokopan je u samostanskoj crkvi[237]).

ZAKLJUČAK

Marijan Lišnjić rođen je kod Imotskog, vjerojatno u Gorici, god. 1609. Stupio je u franjevački red u Imotskom god. 1630, a zaređen je za svećenika 1634. u Zaostrogu.

Nakon završenih nauka u Italiji, obavljao je dužnost učitelja novaka u samostanima Fojnici i Zaostrogu. God. 1659. poslan je u Napulj, da podigne žito, koje je bosanskoj franjevačkoj provinciji običavao davati španjolski kralj, i, pretvorivši ga u novac, pošalje u Bosnu. Ali kako posrednik Ante Marnara nije dostavio novac u Bosnu, Marijan je bio okrivljen i zatvoren, dok ga sud nije oslobodio krivnje.

Nakon smrti Marijana Maravića, bosanskog biskupa, Marijan Lišnjić mu je bio predviđen za nasljednika. Ali kako se njegovu imenovanju usprotivio car, god. 1664. postao je makarski biskup.

Teške su prilike bile tada u makarskoj biskupiji zbog kandijskog (1645—1669) i bečkog (1683—1699) rata. U neprestanim borbama između Turaka i Venecije makarska biskupija bila je gotovo razrušena i u stalnom nemiru.

Pun žara i dobre volje koncem 1664. Marijan Lišnjić došao je u svoju biskupiju, da bude pastir među povjerenim stadom. Velika je šteta za sve njegovo djelovanje, što nije uspio zaboraviti zatvor, u koji je nevin zbog svoje braće franjevaca upao. Najviše zbog te nepreboljene rane u duši, iako franjevac, odlučio je u makarskoj biskupiji unaprijediti svjetovno svećenstvo i postati neovisan o franjevcima, koji su vodili gotovo svu duhovnu pastvu u biskupiji, izuzev tri župe (Podgora, Brela i Zagvozd) svjetovnog svećenstva.

---

[233]) AP, SOCG 501, f. 13rv.

[234]) Splitski kanonik Nikola Bijanković pisao je Propagandi 6. siječnja 1684. da Lišnjić zbog podagre (»oppresso da podagra«) ponajviše mora biti u krevetu (AP, SOCG 490, f. 473rv 482r).

[235]) AP, **Lettere** 74, f. 33v; SC **Dalmazia** 2, f. 248rv.

[236]) AP, SC **Dalmazia** 2, f. 292rv.

[237]) Na grob mu je postavljena ploča s natpisom, koji ima nekoliko netočnosti (cfr. K. JURIŠIĆ, **Katolička crkva**, 73).

S tom namjerom Lišnjić je osnovao školu u Makarskoj, koja je radila nekoliko godina. Ali po svoj prilici ta škola nije odgojila nijednog svećenika.

Mnogo je pretrpio od Turaka, od kojih je bio i zatvaran, iako je uspijevao novcem osigurati slobodu svoga djelovanja u biskupiji.

Morao se boriti i s pravoslavcima, koji su tražili, da i on i njegovi vjernici plaćaju godišnji prinos pećkom patrijarhu.

God. 1667. bila mu je povjerena uprava duvanjske biskupije, premda je on nijekao njezinu opstojnost. God. 1673. imenovan je administratorom skradinske biskupije.

Po njegovim pismima, koja su se sačuvala, daje dojam nepovjerljiva i svadljiva čovjeka. Njegovi su sudovi često neosnovani i na laku ruku doneseni. Rado je optužívao i prigovarao, iako je bio čovjek pokore i uzorna života.

Uzalud je tražio, da se nastani u Omišu, kojega je smatrao dijelom svoje biskupije. Kroz čitavo vrijeme svoje biskupske službe nije imao stalnog sjedišta. Neumorno je išao od mjesta do mjesta, da bi bio na raspologanju svojim vjernicima. Konačno, gonjen neprilikama, bolešću i starošću, sklonio se u makarski franjevački samostan, gdje je umro 3. ožujka 1686.